

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Sosionomi (AMK)

Miina Hakulinen, Laura Lehtonen ja Eeva Sirjala

**”Ensin lapset ja sit katotaan mitä itelle jää”
- lapsiperheiden kokemuksia köyhyydestä**

Opinnäytetyö 2018

Tiivistelmä

Miina Hakulinen, Laura Lehtonen, Eeva Sirjala

"Ensin lapset ja sit katotaan mitä itelle jää"-lapsiperheiden kokemuksia köyhyydestä 63 sivua, 1 liite

Saimaan ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta

Opinnäytetyö 2018

Ohjaajat: lehtori Ulla Huhtalo, Saimaan ammattikorkeakoulu; lehtori, yliopettaja

Tuija Nummela, Saimaan ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyössämme tutkittiin lapsiperheköyhyyttä Suomessa. Aihetta lähestyttiin perheiden omien kokemusten kautta. Työssä tuotiin esiin, miten perheen taloudellinen tilanne näyttäytyi aikuisten ja lasten arjessa perheen vanhemman kertomana. Työn tavoitteena oli antaa ääni perheiden omille kokemuksille siitä, millaista on elää vähävaraisena Suomessa vuonna 2018. Lisäksi tutkimuksemme tavoitteena oli tuottaa kokemuksellista ja ajankohtaista tietoa Saimaan ammattikorkeakoulun opetuksen tueksi.

Työmme on laadullinen tutkimus, jonka toteutimme yhteistyössä Saimaan ammattikorkeakoulun kanssa. Tutkimuksemme kohteena olivat vähävaraiset lapsiperheet. Työssämme haastateltiin seitsemää lapsiperhettä. Tutkimuksessamme oli oleellista, että jokaisessa perheessä oli vähintään yksi alle kahdeksanvuotias lapsi. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua. Haastateltavat löydettiin Facebookin kautta. Tutkimuksemme teoreettisessa viitekehysessä kerromme köyhyyden syistä, velkaantumisesta ja köyhyyden monista vaikutuksista aikuisten ja lasten elämässä. Teoriatieto muodostui olemassa olevasta tutkimustiedosta. Lisäksi seurasimme keskustelua aiheesta eri medioista.

Tutkimuksessamme selvisi, että köyhyys vaikuttaa koko perheen elämään, vaikka vanhemmat välttelivätkin kuormittamasta lapsia raha-asioilla. Ruokaa ja vaatteita oli riittävästi, mutta laadusta jouduttiin tinkimään. Kirpputorit olivat pääasiallinen vaatteiden ja lelujen ostopaikka. Selviytymiskeinoina perheet mainitsivat hyvät tukiverkostot. Vanhemmat ja ystävät tukivat niin lastenhoidossa ja harrastuksiin viemisissä kuin taloudellisestikin. Vanhemmat pyrkivät tinkimään omissa menoissaan ja asettivat lasten tarpeet etusijalle. Emme saaneet tarkkaa vastausta siihen, millaisilla tuloilla perheet kokevat olevansa köyhiä; vain kaksi haastateltavaa toi esiin rahamäärän jolla perhe kuukaudessa elää. Tukien pienuudesta mainitsi useampi haastateltava. Arvelemme opinnäytetyön auttavan sosionomeja ymmärtämään köyhyyden monenlaisia vaikutuksia perheen ja lapsen elämään.

Asiasanat: köyhyys, lapsiperhe, toimeentulo

Abstract

Miina Hakulinen, Laura Lehtonen, Eeva Sirjala

“Children first, then us parents if there are any funds left.” How families with children experience poverty. 63, 1 appendix

Saimaa University of Applied Sciences

Healthcare and Social Services, Lappeenranta

Degree Programme in Social Services

Bachelor’s Thesis 2018

Instructors: Ulla Huhtalo, Lecturer of Health and Social Care; Tuija Nummela, Senior Lecturer of Health and Social Care

In this thesis we studied poverty in families with children in Finland. The purpose of the study was to find out, how families experience living in poverty. The aim was to promote families’ voice and their experiences with poverty in 2018. Although we studied how poverty affects especially a child’s life, we did not interview children at all, but researched the subject from the parents’ perspective. The aim of the study was to produce up-to-date information, which could be useful to Saimaa University of Applied Sciences.

The research was executed in co-operation with Saimaa University of Applied Sciences. We used a qualitative method in the study. Data was collected via semi-structured interviews. Research was carried out by interviewing seven poor families, which had at least one child under the age of eight. We gathered the interviewees through Facebook. In the theoretical framework of the study we discussed reasons and influences of poverty and indebtedness. Theory of our study was based on earlier researches.

The results of the study show, that poverty affects the entire family. Families had enough food to eat, but its quality was not so good. Interviewees answered, that they buy clothes and toys mainly from flea markets. When asked about coping mechanism, parents answered good network. Families got help both financially and in the form of child care from their close relatives and friends. Parents wanted to fill children’s needs before their own. We did not get an exact answer from families’ about their financial details. Several interviewees answered, that benefits are too low. We assume, that this thesis will help bachelor of social services to understand the influences of poverty for families.

Keywords: poverty, families with children, financial livelihood

Sisällys

1	Johdanto.....	5
2	Lapsiperheiden köyhyys.....	6
2.1	Köyhyys.....	6
2.2	Lapsiperhe.....	7
2.3	Toimeentulo.....	7
3	Köyhyyden monet kasvot.....	8
3.1	Lapset ja nuoret.....	8
3.2	Aikuiset.....	11
3.3	Lapsiperheiden köyhyyden syitä.....	12
4	Miten lapsiperheitä tuetaan Suomessa?.....	14
4.1	Yleisimpiä lapsiperheiden tukia.....	14
4.2	Muita lapsiperheen tukia.....	17
4.3	Lapsiperheiden palvelut ja kolmas sektori.....	18
4.4	Muut kunnalliset palvelut perheille.....	19
5	Taloudelliset ongelmat, maksuhäiriöt ja ulosotto.....	20
5.1	Maksuhäiriö.....	21
5.2	Ulosotto.....	21
5.3	Keinoja maksamiseen.....	23
6	Opinnäytetyön tavoitteet.....	24
7	Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus.....	25
8	Opinnäytetyön toteutus.....	27
8.1	Toteutus käytännössä.....	28
8.2	Tulosten analysointi.....	29
9	Tutkimustulokset.....	30
9.1	Haastateltavien taustatiedot.....	30
9.2	Miksi perhe kokee olevansa köyhä?.....	31
9.3	Köyhyyden vaikutus perheiden arkeen.....	34
9.4	Perheen selviytymiskeinot.....	41
9.5	Odottamattomat tulokset.....	43
9.6	Yhteenveto tuloksista.....	46
10	Pohdinta.....	47
10.1	Yhteistyö ja mitä opimme.....	48
10.2	Haasteita.....	52
10.3	Miten sosionomi voi työssään tukea vähävaraisia lapsiperheitä.....	52
11	Kuvat.....	56
	Lähteet.....	57

Liitteet

Liite 1 Saatekirje

1 Johdanto

Kulta, meillä ei ole nyt rahaa siihen. Tätä lausetta moni vanhempi käyttää lapsensa pyytäessä jotain, vaikka todellisuudessa rahaa olisikin. On olemassa kuitenkin kasvava joukko perheitä, joille rahattomuus on arkipäivää, ikävä tosiasia. Suomessa eli vuonna 2017 yli 100 000 lasta köyhyydessä. Aikaisemmin tämä ongelma kosketti lähinnä yksinhuoltajia ja työttömiä. Nyt uutena ilmiönä on palkkatulojen pienuus: työssä käyminen ei välttämättä turvaa perheen toimeentuloa. (Heinonen & Alanen 2017.)

Opinnäytetyömme aiheena on perheen koetun köyhyyden vaikutukset perheen hyvinvointiin ja arkeen. Lähestymme ajankohtaista aihetta perheiden omien kokemusten kautta. Tuomme opinnäytetyössämme esiin sen, miten perheen taloudellinen tilanne näyttäytyy aikuisten ja lasten arjessa perheen vanhemman kertomana.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia lapsiperheillä on köyhyydestä. Tavoitteenamme on saada vähävaraisten lapsiperheiden ääni kuuluviin siitä, millaista arki todellisuudessa on.

Saimaan ammattikorkeakoulussa ei ole vielä tehty opinnäytetyötä lapsiperheiden köyhyydestä. Työmme tavoitteena onkin tuottaa ajankohtaista ja kokemuksellista tietoa Saimaan ammattikorkeakoulun opetuksen tueksi. Suomessa köyhyydetutkimuksissa on keskitytty määrällisiin (kvantitatiivinen) tutkimuksiin ja laadullisia (kvalitatiivinen) tutkimuksia on tehty erittäin vähän (Forssen, Heinonen, Roivainen & Ylinen 2012, 13). Tilastot eivät tuo kokemuksen ääntä esiin. Opinnäytetyömme tavoitteena on tehdä Saimaan ammattikorkeakoulun ensimmäinen selvitys lapsiperheiden köyhyydestä. Kun opinnäytetyömme on valmis, siitä saattaa nousta uusia opinnäytetyöaiheita.

Toteutimme tutkimuksen haastatteleamalla seitsemää vähävaraista lapsiperhettä. Kaksi meistä suorittaa lastentarhanopettajan tutkinnon, minkä vuoksi haastateltaviksi perheiksi valittiin sellaisia, joissa oli vähintään yksi alle kahdeksanvuotias lapsi. Emme haastatelleet lapsia, mutta tarkoituksenamme on lähestyä aihetta nimenomaan lapsen näkökulmasta, eli miten perheen vähävaraisuus vaikuttaa lapsen elämän eri osa-alueisiin.

2 Lapsiperheiden köyhyys

Tässä kappaleessa määrittelemme opinnäytetyömme avainkäsitteet: köyhyys, lapsiperhe ja toimeentulo.

2.1 Köyhyys

Köyhyys jaetaan yleensä absoluuttiseen tai suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttinen köyhyys tarkoittaa aliravitsemusta ja tilannetta, jossa ihminen ei pysty täyttämään inhimillisiä perustarpeitaan. Absoluuttisen köyhyyden määritelmä täyttyy, jos ihmiseltä puuttuu puhdas ja lämmin asunto, ravinto ja kunnollinen vaateus. Ritakallion (1994) mukaan absoluuttista köyhyyttä ei ole aikaisemmin katsottu esiintyvän Suomessa. Vaikka absoluuttisesta köyhyydestä on pyritty tulonsiirroilla pääsemään eroon, on Suomessa vuonna 2018 ihmisiä, joiden elintaso täyttää absoluuttisen köyhyyden kriteerit: esimerkiksi asunnottomuus, nälkä ja leipäjonot. (Salomaa 2014, 6.) Lisäksi väestössämme on ihmisiä, jotka ovat pudonneet yhteiskuntamme ulkopuolelle eivätkä ole kykeneviä hakemaan apua.

Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan sitä, että ihminen ei saavuta yhteiskunnassa yleisesti määriteltyä elintasoa (Moisio 2006, 639). Suhteellisen köyhyyden määritelmässä huomioidaan siis yhteiskunnassa totuttu elämäntyyli ja kulutustottumukset.

Köyhyytutkimuksissa käytetään usein myös käsitettä subjektiivinen köyhyys, joka tarkoittaa ihmisen omaa henkilökohtaista kokemusta köyhyydestä. Subjektiivista köyhyyttä ei voida pitää ainoana mittarina tutkittaessa köyhyyttä, mutta sillä on tärkeä rooli esimerkiksi huono-osaisten äänen kuulumisen näkökulmasta ja tutkittaessa väestön omaa kokemusta köyhyydestä. (Roivainen, Heinonen & Ylinen 2011, 9.) Subjektiivisen köyhyyden määrittäminen on hankalaa, koska kyse on henkilökohtaisesta kokemuksesta ja näkemyksestä. Siinä missä yksi henkilö kokee olevansa köyhä, toinen kokee rahaa olevan riittävästi. Esimerkiksi jollekin ihmiselle pelkkä perustarpeiden tyydyttäminen riittää. Toinen henkilö kokee olevansa köyhä, vaikka olisikin varaa käydä elokuvissa ja harrastaa. (Kallio 2003, 41.)

Köyhyyttä voidaan kutsua myös pienituloisuudeksi tai vähävaraisuudeksi. Pienituloisuusraja oli vuonna 2016 yhden ihmisen taloudessa 1 210 euroa kuukaudessa (Tilastokeskus 2017a). Kansainvälisten suositusten mukaan pienituloiseksi voidaan kutsua ihmistä, jonka tulot ovat pienemmät kuin 60 % mediaanituloista (Tilastokeskus 2011). Mediaanituloilla tarkoitetaan palkansaajien palkkojen keskilukua. Mediaanitulo saadaan laittamalla kaikkien tulonsaajien tulot suuruusjärjestykseen ja katsomalla niistä keskiluku, jonka molemmille puolille jää yhtä monta palkkaa. (Tilastokeskus 2018a.)

2.2 Lapsiperhe

Tilastokeskuksen mukaan perhe määritellään niin, että samassa taloudessa asuu joko avo- tai aviopari (parisuhteensa rekisteröineet henkilöt) ja heidän lapsensa, tai jompikumpi vanhemmista lapsineen. Lapsiperheeksi määritellään talous, jossa asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi vanhempansa tai vanhempiansa kanssa. (Tilastokeskus 2017b.) Vuonna 2016 Suomessa oli 569 676 lapsiperhettä (Tilastokeskus 2017c).

Laissa lapsen elatuksesta määritellään, että vanhemmat ovat taloudellisesti elatusvelvollisia alaikäisistä lapsistaan. Elatus kattaa kaiken lapsen aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen, hoidon ja koulutuksen kustannukset. Elatusvelvollisuus päättyy, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Elatusvelvollisuus voi jatkua tämän jälkeenkin, jos lapsi opiskelee toisen asteen koulutuksessa, eikä pysty elättämään itseään. (Laki lapsen elatuksesta 704/1975.)

2.3 Toimeentulo

Toimeentulolla tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä perheiden taloudellista tilannetta eli tuloja ja menoja. Perustuslaissa sanotaan, että jokaisella ihmisellä on oikeus perustoimeentuloturvaan työttömyyden, sairauden tai muun vastaavan kohdatessa (Suomen perustuslaki 731/1999).

Yhteiskunnan tehtävä on tukea vanhempia ja tasata lapsiperheen kuluja erilaisilla etuuksilla. Kela eli Kansaneläkelaitos vastaa vanhempien taloudellisista etuuksista. Jokaisella on oikeus esimerkiksi äitiysavustuksiin, vanhempainrahaan ja lapsilisään. Jos vanhempi ei asu lapsen kanssa tai ei osallistu lapsen

elatukseseen, voidaan lapselle vahvistaa elatusapu. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.)

3 Köyhyyden monet kasvot

Köyhyys vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin. Hyvinvoinnilla tarkoitetaan muutakin kuin aineellisia resursseja. Yleensä hyvinvointi jaetaan kolmeen eri tekijään, joita ovat terveys, materiaallinen hyvinvointi ja koettu hyvinvointi tai elämänlaatu. Hyvinvointia voidaan tarkastella joko yhteisön tai yksilön näkökulmasta, mutta tässä opinnäytetyössä kyseessä on yksilön näkökulma. Hyvinvoinnin osa-alueisiin tulee liittää myös sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen, onnellisuus ja sosiaalinen pääoma. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Köyhyys käsitetään yleensä vain taloudellisten resurssien heikkoutena, mutta sillä on moniulotteisia vaikutuksia. Köyhyyteen voi liittyä myös osattomuuden kokemukset ja ulkopuolelle jättäminen. Köyhyydellä voi olla vaikutusta ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Lisäksi haasteena on köyhyyden sekä sen vaikutusten siirtyminen sukupolvelta toiselle, eli periytyvä köyhyys (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014). Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimuksen mukaan vanhempien matala koulutus, sosioekonominen asema ja toimeentulon vaikeudet periytyvät lapsille. Varsinkin se, että vanhemmat elivät toimeentulotuella, näyttäytyi tutkimuksessa periytyvän. Periytyvyys oli todennäköistä, etenkin toimeentulotuen tarpeen pitkittyessä. Jos vanhempi oli saanut toimeentulotukea yli 92 kuukautta, heidän lapsistaan 72,9% oli tämän tutkimuksen mukaan saanut aikuisiällä toimeentulotukea. (Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö & Gissler 2012, 27-38.)

3.1 Lapset ja nuoret

2000-luvulla lasten köyhyys nousi samalle tasolle kuin yleinen köyhyysriski ja tilastojen mukaan suurimmassa riskissä olivat alle kouluikäiset lapset (Tilastokeskus 2010). Vuonna 2016 pienituloisia alaikäisiä oli 110 000, mikä on 10,2% kaikista pienituloisista Suomessa (Tilastokeskus 2018b). Pelastakaa lapset ry:n Lapsen ääni 2015 -raportissa tuotiin esiin lasten kokemuksia köyhyydestä ja köyhyyden vaikutuksia heidän elämäänsä. Kyselyyn osallistuneista lapsista

11% koki, että hänen perheensä oli köyhä. Köyhyys vaikutti tutkimuksen mukaan niin, että lasten ei ollut mahdollista harrastaa haluamaansa lajia tai lapsi oli joutunut lopettamaan harrastuksensa perheen vähävaraisuuden vuoksi. Perheen vähävaraisuudella oli vaikutus myös koulun sosiaalisiin tilanteisiin. Lapsista 38% oli joutunut jäämään pois luokkaretkiltä ja yli puolet lapsista oli joutunut kiusatuksi. Kiusaaminen liittyi yleensä siihen, että lapsella ei ollut uusia vaatteita, reppuja tai tavaroita. Yli puolet vastaajista kertoi, että he olivat joutuneet jäämään pois kavereidensa juhlista, koska perheellä ei ollut rahaa. Mielenkiintoista tutkimustuloksissa oli se, että vähävaraisten perheiden lapset kokivat saavansa liian vähän huomiota aikuisilta. Heillä oli lisäksi osattomuuden tunteita, eivätkä he kokeneet voivansa vaikuttaa asioihin koulussa, harrastuksissa tai lähiympäristössä. (Pelastakaa lapset ry 2015, 4.)

Ensimmäisiä tutkimuksia (Ridge 2002) köyhyiden vaikutuksista lapsen näkökulmasta on tehty 1990-luvulla. Tutkimustuloksiksi saatiin, että köyhyydellä on hyvin moninaiset ja kokonaisvaltaiset vaikutukset lapsen elämään. Ruuan ja vaatteiden puutteen sekä ahtaiden asumisolosuhteiden lisäksi lapset kokivat kiusaamista ja syrjintää. Lisäksi köyhien perheiden lapset olivat huolissaan perheen toimeentulosta ja alkoivat ottaa vanhemmille kuuluvaa vastuuta hoitaakseen esimerkiksi menemällä töihin, jotta perheen taloudellinen tilanne paranisi. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 14.) Tutkimuksista (Harju 2008) on käynyt ilmi, että lapsilta kysyttäessä köyhyiden vaikutuksista heidän elämäänsä, he kielsivät aluksi köyhyydellä olevan vaikutusta heidän elämäänsä. Sen sijaan haastateltavat kertoivat asioista, jotka olivat hyvin heidän elämässään ja vertasivat itseään vielä vähempiosaisiin lapsiin. Lapset saattoivat siis kokea häpeää perheensä köyhyydestä. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 15.)

Tutkimusten (Pugh 2009) mukaan materiaalilla on vahva merkitys yhteenkuuluvuuden tunteen kokemiseen. Köyhien perheiden lapset pelkäävätkin kokevansa ikätovereiltaan syrjintää, koska heillä ei ole uusimpia leluja tai he käyttävät kuluneita vaatteita. Vähävaraisuus aiheuttaa lapsissa epäonnistumisen tunteita, huolta ja jopa uupumusta. Chaplin ja Roedder-Johnin (2007) tutkimuksessa kävi ilmi, että tavaroiden omistamisella oli merkitystä lasten ja nuorten itsetunnon kehityksessä ja identiteetin muodostumisessa. Buckinghamin (2011) mukaan

kuluttamisen katsotaankin olevan yksi hyvinvoinnin mittari. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 15,17.)

Mikkosen (2012) raportissa Syrjäytyä vai selviytyä - nuorten pienituloisuuden syitä, seurauksia ja arjen selviytymiskeinoja oli analysoitu 65 alle 30-vuotiaan kirjoitusta köyhyydestä. Nuorten kirjoituksissa nousi esiin psyykkisistä vaikutuksista muun muassa häpeä, toivottomuus, ahdistus, masennus ja alemmuuden tunteet. Yksi nuorista nosti syyllisyyden tunteen esiin kaikkein voimakkaimpana. Hän koki, että kulttuurissamme korostetaan sitä, että jokainen on itse aiheuttanut omat ongelmansa. Myös ylisukupolvinen köyhyys näyttäytyi psyykkisissä seurauksissa; köyhyyden leima oli lyöty otsaan jo lapsuudessa. Nuoret kuvasivat raportin mukaan köyhyyden aiheuttamina sosiaalisina seurauksina riippuvuuden muista ihmisistä, vaikeudet ihmissuhteissa, syrjinnän ja rajalliset osallistumismahdollisuudet. Syrjintä tuli esiin arjessa tapahtuvana vähättelynä. Lisäksi nuoret saattoivat vältellä sellaisia sosiaalisia tapahtumia, joihin osallistumiseen olisi tarvittu rahaa. Myös koulukiusaaminen näyttäytyi nuorten kokemuksissa aivan samalla tavalla kuin nuorempienkin lasten köyhyyskokemuksissa. Nuoret kertoivat, että taloudelliset ongelmat vaikuttivat myös parisuhteeseen, jossa saatettiin riidellä rahan käytöstä ja joidenkin hankintojen ensisijaisuudesta. Myöskään harrastuksiin tai juhlimiseen ei ollut rahaa, mikä aiheutti nuorissa lisää syrjäytymisen ja ulkopuoliseksi jäämisen tunteita. Rajoittuneet osallistumisen mahdollisuudet vaikuttivat siihen, että nuoret saattoivat passivoitua ja eristäytyä sosiaalisesti. (Mikkonen 2012.)

Nuoret kirjoittivat köyhyyden aineellisista vaikutuksista, sekä rahan käyttämisen jatkuvasta kontrolloimisesta. Ensisijaisen tärkeinä pidettiin asuntoon, ruokaan ja kulkuvälineisiin liittyviä kustannuksia. Huonekalut ja kodinkoneet olivat joko vanhoja, tai niiden ostamista siirrettiin tulevaisuuteen. Osa nuorista kirjoitti, että ruokavalio oli erittäin karsittu ja ruokaa ostettiin hinnan mukaan. Nuorten aineellisten vaikutusten osiossa tuli esiin myös vaatteiden hankinta. Uusien vaatteiden ja kenkien ostamista lykättiin, vaikka vanhat olivat rikki. (Mikkonen 2012, 27.) Lapsen ääni 2015 -raportissa tuli erittäin kattavasti esiin köyhyyden kokonaisvaltainen vaikutus nuorten hyvinvointiin.

3.2 Aikuiset

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen teettämän Lapsiperheiden hyvinvointi ja palvelut -kyselyn (2012) aineiston perusteella perheen taloudelliset ongelmat kuormittavat koko perheen arkea ja heijastuvat moniin eri osa-alueisiin perheen elämässä. Toimeentulo-ongelmien on tutkittu lisäävän vanhempien ahdistusta, masennusta ja uupumusta. Taloudelliset haasteet vaikuttavat sekä parisuhteisiin että vanhemmuuden laatuun negatiivisesti. Vähävaraiset vanhemmat kantoivat kokonaisvaltaisesti enemmän huolta lastensa fyysisestä terveydestä, sosiaalisesta elämästä, päihteiden käytöstä ja koulumenestyksestä. Taloudelliset ongelmat näyttäytyivät myös huolena omasta jaksamisesta vanhempana. Vanhemmat tunsivat riittämättömyyden tunteita, syyllisyyttä ja epäilivät kasvatuksellisia taitojaan. Voimavarojen yhteys perheen taloudelliseen tilanteeseen oli myös selkeä. Mitä huonompi taloudellinen tilanne oli, sitä vähemmän vanhemmat kokivat, että heillä oli voimavaroja vanhempana sekä puolisona. (Salmi, Närvi & Lammi-Taskula 2016, 38 – 42.)

Köyhyys voi vaikuttaa myös parisuhteeseen. Kun ihmisellä on stressiä tai köyhyys on aiheuttanut psyykkisiä ongelmia, parisuhde kuormittuu. Tämä voi pahimmillaan johtaa eroon, mikä aiheuttaa yksinhuoltajuutta. Yksinhuoltajien määrä näkyy korostuneesti toimeentulotutkimuksissa. (Isola & Suominen 2016, 37.)

Pienituloisuuden syinä tai seurauksina voi olla myös terveysongelmia. Kun ihminen kokee köyhyydestä johtuvaa häpeää tai alemmuudentunnetta, se voi aiheuttaa mielenterveysongelmia tai altistaa fyysisille sairauksille. Sairauksien hoito saattaa olla liian kallista, ja köyhät voivat säästää menemättä sairaanhoitoon tai jättämällä ostamatta lääkkeitä. Myös päihdeongelmille altistuminen on mahdollista, kun ahdistukseen haetaan hetkellistä helpotusta. Kuitenkin päihdeongelmat aiheuttavat monesti entistä suuremman epätoivoisuuden kierteen. Terveysteen liittyy olennaisesti terveellinen ruokavalio. Kun taloudellinen tilanne on huono, voi ihminen joutua karsimaan terveellisistä ruoka-aineista ja syömään teollisia aineksia. Myös köyhyyden tuomat psyykkiset ongelmat voivat rajoittaa resursseja ruoan valmistukseen. (Sironen & Saastamoinen 2014, 25-27.)

Köyhyyden aiheuttama sosiaalinen syrjäytyminen näyttäytyy myös aikuisten elämässä. Vähävarainen joutuu säästämään harrastusmenoissa eikä hänellä ole välttämättä mahdollisuutta osallistua maksullisiin tapahtumiin. Köyhällä ei ole myöskään varaa käydä ravintoloissa tai kahviloissa. Vähävaraisella ei ole rahaa uusiin vaatteisiin ja hän saattaa joutua käyttämään kuluneita vaatteita, mikä puolestaan aiheuttaa häpeää. Näin ollen köyhyys voi aiheuttaa myös aikuisissa erilaisuuden ja eriarvoisuuden tunteita, eristäytymistä sosiaalisista tilanteista ja niiden kautta yksinäisyyttä. (Sironen & Saastamoinen 2014, 25-27.)

3.3 Lapsiperheiden köyhyyden syitä

Työttömyyden lisääntyessä ja erilaisten etuuksien leikkaamisen myötä köyhien lapsiperheiden määrä on tutkimusten mukaan kasvussa. Vuonna 2014 suomalaisista lapsista 10% eli köyhässä perheessä. Syrjäytymis- ja köyhyysriskissä olevien lasten määrä oli 15%. (Karvonen & Salmi 2016, 66.) Tällä hetkellä päättöksi tekevä Sipilän hallitus on heikentänyt monia perusturvaetuuksia entisestään. Lapsiperheisiin tämä on kohdistunut esimerkiksi lapsilisien indeksijäädytyksillä ja leikkauksilla. Lisäksi asumistuen indeksijäädytykset vaikuttavat pienituloisiin lapsiperheisiin. Myöskään toimeentulotuen määrä ei ole kehittynyt samassa suhteessa kuin palkkatulot. (Honkanen 2018.)

Lapsiperheiden toimeentuloa ei tule nähdä keskenään samanlaisina, vaan osa lapsiperheistä on heikommassa asemassa. Erityisesti pikkulapsiperheiden talouteen vaikuttaa merkittävästi sosiaaliturvan suuruus. Lapsiperheiden tuet ovat jääneet jälkeen hinta- ja ansiotulokehityksestä. Eniten lapsiperheiden tukien pienuus vaikuttaa kaikkein köyhimpiin lapsiperheisiin, koska perheen tuloista tuet muodostavat suuren osan. (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2009, 15.) Tilastokeskuksen vuoden 2013 työolotutkimuksen mukaan epävarmuus työmarkkinoilla Suomessa on kasvanut viime vuosina merkittävästi. Viidennes työssäkäyvistä kokee uhkaa irtosanomisesta ja melkein joka neljännellä on pelko lomautuksesta. Henkilökuntaa on vähennetty useamman kuin joka neljännen työpaikalla. (Tilastokeskus 2014.) Työelämän epävarmuus on osaltaan johtanut muun muassa työpaikan vaihtamiseen tai uudelleen kouluttautumiseen myös lapsiperheissä. Näin ollen aikuiskoulutustuen, opintotuen ja opintolainan määrät vaikuttavat myös lapsiperheiden talouteen. Näissäkin tukimuodoissa on tehty leik-

kauksia. Aikuiskoulutustuen poistamisesta on keskusteltu muutaman vuoden ajan. Kuitenkin aikuiskoulutustukea on mahdollista edelleen saada, tosin hallituksen ehdotuksesta tuen määrää alennettiin 15% vuonna 2017 ja enimmäistukikuukaudet vähennettiin 19 kuukaudesta 15 tukikuukauteen (HE153/2016vp).

Merkittäviä syitä erityisesti lapsiperheköyhyyteen ovat vanhempien työttömyys, matala koulutustaso ja työmarkkinoiden muuttuminen. Samat tekijät ovat lapsen näkökulmasta katsottuna erityisiä köyhyyden riskitekijöitä. Köyhyysriski lapsiperheessä on lapselle suurempi (77%), jos kukaan perheen talouteen kuuluvista aikuisista ei käy töissä. Jos molemmat vanhemmat käyvät töissä, on lapsen köyhyysriski 4%. (Salmi ym. 2009, 15, 84.) Lisäksi köyhyyden lapsiperheessä voi aiheuttaa periytyvä huono-osaisuus, monilapsisuus, yksinhuoltajuus, pitkäaikaissairaudet sekä päihde- ja mielenterveysongelmat (Sironen & Järvinen 2017, 8).

Yhtenä köyhyysriskin aiheuttajana lapselle nähdään yksinhuoltajien sukupuoli. Useimmiten nainen on lapsen yksinhuoltajana ja Tilastokeskuksen (2008) mukaan naisten tulotaso on viidenneksen huonompi miehiin verrattuna. (Salmi ym. 2009, 100.) Köyhyyden ja huono-osaisuuden periytymisen yhtenä tekijänä on tutkimusten mukaan se, että heikosti kouluttautuneiden vanhempien lapset kouluttautuvat myös heikosti. Tämä johtuu vanhempien tarjoamasta oppimisympäristöstä, jolla on suuri vaikutus lasten koulumenestykseen. Matalasti kouluttautuneet vanhemmat eivät myöskään välttämättä arvosta koulutusta ja tällainen asenne voi periä heidän lapsilleen. Matalasti kouluttautuneet vanhemmat eivät välttämättä pysty myöskään tukemaan lapsiaan koulunkäynnissä. Lisäksi, jos perhe elää sosiaaliuilla, siitä voi tulla hyväksyttävämpää lapsen silmissä. Lapselle ei ehkä tule halua kouluttautua tai mennä töihin, koska hänen vanhempansaakaan eivät ole toimineet näin. (Hakamäki 2015, 23-25.)

Lisäksi perheen toimeentuloon vaikuttaa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Lapsiperheiden hyvinvointi 2009 –julkaisun mukaan yleinen tulokehitys, jossa lapsiperheiden tulot eivät kehittyneet 90-luvun laman jälkeen samassa linjassa kuin muiden suomalaisten. Tähän on syynä tulokehityksen ohella kasvavat asumiskustannukset ja perheiden velkaisuus. Vuokralla asuvien perheiden vuokrien nousu on ollut nopeampaa kuin tulojen kasvu. Myös asuntolainojen

korot ovat 2000-luvulla nousseet noin kolmanneksella. Lapsiperheiden velkaisuus on 2000-luvulla noussut jopa 40%.

Yllättävä asia on, että lapsiperheissä työssäkäynti on yleisempää kuin muussa väestössä. Erityisesti lapsiperheissä penituloisuuden katsotaan johtuvan siitä, että perheessä tuloja hankkii vain osa perheen jäsenistä, mutta rahaa käyttää koko perhe. Toisaalta erityisesti pikkulapsiperheissä äidin tulojen pieneneminen erilaisten perhevapaiden muodossa vaikuttaa koko perheen tuloihin. Tutkimukset ovat osoittaneet, että äidin tulojen pienentyessä isät ovat pyrkineet lisäämään työtuntejaan. Tämä ei ole kuitenkaan riittänyt korvaamaan äidin tulojen pienenemisen vaikutusta perheen tuloihin. (Salmi ym. 2009, 82-83.)

4 Miten lapsiperheitä tuetaan Suomessa?

Suomessa lapsiperheitä tuetaan rahallisesti erilaisten perhevapaiden muodossa sekä kattavilla palveluilla (Forssen 2000, 10). Tässä kappaleessa kerromme taloudellisista tuista, joita lapsiperheiden on mahdollista Suomessa saada. Näitä sosiaalietuuksia haetaan Kansaneläkelaitoksesta eli Kelasta. Osa etuuksista on tulosidonnaisia ja osa on kaikille etuuden saajille samansuuruisia.

Alla kuvattujen yleisten tukien lisäksi on olemassa monia eri elämäntilanteisiin kohdistuvia tukia, esimerkiksi sairaan ja vammaisen lapsen tuet ja lapsen eläke. Näitä tukia haetaan Kelasta, järjestöiltä tai vakuutusyhtiöiltä tilanteen mukaan. Näiden taloudellisten etuuksien lisäksi lapsiperheiden on mahdollista saada tarpeen mukaan monia kunnallisia ja yksityisiä palveluja. Myös kolmannella sektorilla on tarjolla erilaisia tukimahdollisuuksia.

4.1 Yleisimpiä lapsiperheiden tukia

Lapsilisää alettiin Suomessa maksaa 1940-luvulla (Forssen 2000, 10). Tänä päivänä Kela maksaa lapsilisää jokaisesta Suomessa asuvasta lapsesta lapsen syntymää seuraavasta kuukaudesta aina siihen saakka, kun lapsi täyttää seitsemäntoista vuotta (Kela 2018a). Yleensä lapsilisä maksetaan lapsen kanssa asuvalle vanhemmalle, mutta jos esimerkiksi yli 15-vuotias lapsi asuu opiskelujen vuoksi itsenäisesti hän voi saada lapsilisän suoraan itselleen. Tuki määräy-

tyy lapsiluvun mukaan. Lapsilisään saa yksinhuoltajakorotuksen, jos vanhemmat eivät asu yhdessä. Tukea voi saada vaikka vanhemmilla olisi yhteishuoltajuus. Yksinhuoltajakorotusta ei kuitenkaan saa tai sen osuus poistuu, jos vanhempi on avo- tai avioliitossa ja asuu puolisonsa kanssa samassa taloudessa. (Kela 2018b.)

Lapsiperheitä tuetaan jo ennen lapsen syntymää. Suomessa on oikeus äitiysrahaan, kun raskaus on kestänyt 154 päivää. Tämän etuuden ehtona on, että äiti on kuulunut Suomen sosiaaliturvaan 180 päivää juuri ennen laskettua aikaa ja käynyt terveystarkastuksessa ennen viidettä raskauskuukauttaan. Äitiysrahaa maksetaan 115 arkipäivältä eli noin 4 kuukautta. Äitiysvapaa alkaa äidin itse valitsemana ajankohtana noin 5-8 viikkoa ennen laskettua aikaa. (Kela 2018c.) Kaikille äideille maksetaan myös äitiysavustus, joka on joko kertaluontoinen raha tai äitiyspakkaus. Pakkaus sisältää vaatteita ja hoitotarvikkeita lapselle. Äitiysavustus haetaan Kelasta, kun raskaus on kestänyt viisi kuukautta ja äiti on käynyt terveystarkastuksessa ennen sitä. (Kela 2018d.)

Myös isät huomioidaan etuuksissa. Kela maksaa isyysrahaa isyysvapaan pitämisestä, jos työnantaja ei maksa vapaan ajalta palkkaa. Isyysvapaan enimmäismäärä on 54 arkipäivää eli noin yhdeksän viikkoa. Tästä 1-18 arkipäivää voi pitää sinä aikana, kun äiti saa äitiys- tai vanhempainrahaa. Loput isyysrahapäivät voi pitää vanhempainrahakauden jälkeen, kuitenkin ennen kuin lapsi täyttää kaksi vuotta. (Kela 2018e.)

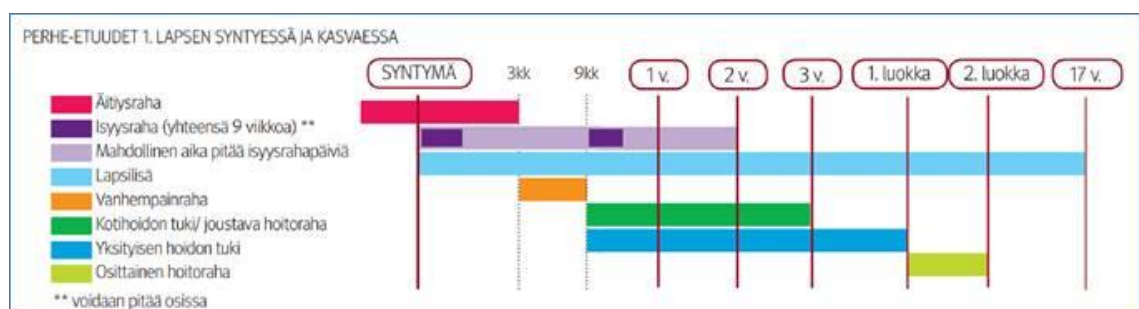
Vanhempainpäivärahan eli äitiysrahan, isyysrahan ja vanhempainrahan määrä lasketaan yleensä edellisenä vuonna verotuksessa vahvistettujen tulojen mukaan. Jos hakijalla ei ole tuloja, hän saa vanhempainpäivärahan vähimmäismääräisenä. Päiväraha voidaan laskea myös edeltäneen etuuden mukaan, jos hakija on opiskellut, ollut työttömänä tai kuntoutuksessa tai jos päiväraha on näin laskettuna suurempi, kuin työtulojen perusteella laskettaessa. Vanhempainpäivärahan määrä voi myös perustua päivärahaa edeltäviin kuuden kuukauden työtuloihin, jos tulot ovat 20% suuremmat kuin verotuksessa vahvistetut tulot. Lisäksi päiväraha voi määräytyä samojen työtulojen perusteella kuin edellinen vanhempainpäiväraha, jos uuden lapsen laskettu aika on ennen kuin edellinen lapsi täyttää kolme vuotta. (Kela 2017a.)

Edellä mainittujen etuuksien jälkeen on mahdollista hakea kotihoidontukea alle kolmevuotiaasta lapsesta, jos jompikumpi vanhemmista hoitaa lasta kotona. Myös muista alle kouluikäisistä lapsista voi saada kotihoidontukea, jos yksi lapsi on alle kolmevuotias ja kaikki lapset hoidetaan kotona. Kotihoidontuki koostuu hoitorahasta ja hoitolisästä, sekä kuntalisästä eräissä suurimmissa kaupungeissa ja kunnissa. Hoitorahan ja lisien määriin vaikuttavat lapsiluku ja koko perheen tulot. (Kela 2018f, 7-8.)

Kun lapsi on päiväkotikäinen ja vanhemmat valitsevat yksityisen päivähoidon kunnallisen sijaan, Kelasta voi hakea yksityisen hoidon tukea (Kela 2018f, 8).

Alle 3-vuotiaan lapsen vanhemmilla on mahdollisuus saada työpaikalla sovittua, että he tekevät vain osittaista työaika. Tässä tapauksessa vanhemmat voivat saada osittaista hoitorahaa, jos he tekevät lyhennettyä työaika alle 30 tuntia viikossa tai alle 80% työajasta. Osittaista hoitorahaa voi saada toinen tai molemmat vanhemmat, myös samaan aikaan, jos he ovat järjestäneet työaikansa siten, että esimerkiksi toinen hoitaa lasta maanantaisin ja toinen perjantaisin tai toinen aamupäivisin ja toinen iltapäivisin. Osittainen hoitoraha lasketaan työajan mukaan ja se on verotettavaa tuloa. Myös lapsen koulun alkaessa on mahdollisuus saada soviteltua hoitorahaa, jos toinen vanhemmista tekee enintään 30 tuntia viikossa töitä. (Kela 2018g.)

Alla olevassa kuvassa 1. on esitetty yleisimmät lapsiperheiden tuet ja niiden maksamisen ajankohdat.

Kuva 1. Perhe-etuudet lapsen syntyessä ja kasvaessa (Kela 2018f.)

4.2 Muita lapsiperheen tukia

Jos vanhemmat eroavat, tehdään alaikäisestä lapsesta elatussopimus. Mikäli etävanhemmalla ei ole varaa maksaa elatusmaksun määrää lainkaan tai kokonaan, voi Kela maksaa elatustukea joko täysimääräisenä tai vähennettynä. Elatussopimuksessa tai –tuomioissa tulee tällöin olla maininta elatusvelvollisen puutteellisesta elatuskyvystä. Kun Kela maksaa elatustuen vähennettynä, eli elatustuen ja elatusavun erotuksen ja etähuoltaja maksaa lisäksi elatusavun, on loppusumma täyden elatustuen suuruinen.

Jos elatusapu on muista syistä pienempi, Kela ei maksa erotusta. Jos vahvistettu elatusapu on Kelan tukea suurempi, eikä elatusvelvollinen voi maksaa sitä, Kela maksaa täyden elatustuen ja perii elatusvelvolliselta maksamatta jääneen elatusavun. Jos perintä onnistuu, Kela maksaa perinnän jälkeen elatusavun ja tuen erotuksen lasta hoitavalle vanhemmalle.

Elatustuki on verotonta tuloa. Elatusapu ja elatustuki tarkistetaan vuosittain indeksillä. Elatustukiin eivät vaikuta muut Kelan tuet, paitsi lapselle myönnetty sotilasavustus, joka vähennetään elatustuen määrästä. Tuki maksetaan vanhemmalle tai muulle henkilölle, jonka hoidossa lapsi on. Tuki voidaan myös myöntää ja maksaa 15 vuotta täyttäneelle lapselle itselleen. Tukea maksetaan enintään siihen saakka, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Se voi päättyä aiemmin, jos elatusvelvollisuus päättyy tai tuen muut edellytykset eivät enää täyty. Elatustukea maksetaan myös, jos avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isyyttä ei ole tunnustettu tai tunnustusprosessi on kesken tai jos vanhempi on yksin adoptoinut lapsen. (Kela 2018h; Kela 2018i.)

Vanhempien velvollisuus elättää lapsi kestää siihen saakka, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Elatusvastuu lakkaa, jos lapsi avioituu, lopettaa koulun, siirtyy pysyvästi työelämään, tai alkaa saada työkyvyttömyyseläkettä. Mikäli lapsi opiskelee täytettyään 18 vuotta, hän voi vielä saada etävanhemmaltaan koulutusavustusta. Sitä maksetaan usein meneillään olevan koulutuksen loppuun asti. (Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry 2018.)

Lapsiperheen on mahdollista hakea asumiseensa asumistukea, jos perheen taloudellinen tilanne on tiukka. Hyväksyttävillä asumismenoilla on laissa asetet-

tu ylärajat, joita kutsutaan enimmäisasumismenoiksi. Asumisen enimmäisasumismenoihin vaikuttavat perheen koko sekä missä kunnassa asunto sijaitsee. Lisäksi jos perheeseen kuuluu vammaisen henkilö, joka tarvitsee vammansa vuoksi esimerkiksi apuvälineitä tai enemmän tilaa, asumistuessa voidaan huomioida nämä erityistarpeet. Asumistuen määrä määrittyy perheen tulojen, asumiskustannusten, sijainnin ja perhekoon mukaan. (Kela 2017b.)

Toimeentulotuki on viimesijainen tuki, eli ennen kuin toimeentulotukea voi saada tulee selvittää, onko oikeutettu muihin tukiin kuten työmarkkinatukeen. Toimeentulotuki jaetaan kolmeen osaan, jotka ovat perustoimeentulotuki, ennaltaehkäisevä toimeentulotuki ja täydentävä toimeentulotuki. Perustoimeentulotukea haetaan Kelasta, täydentävää ja ennaltaehkäisevää tukea haetaan kunnan sosiaalitoimesta. Toimeentulotukea voi saada, jos tulot ja etuudet eivät riitä välttämättömiin elämisen menoihin. Tuki lasketaan tulojen ja menojen mukaan. (Kela 2018j.) Toimeentulotuki on tarkoitettu arjen menoihin, kuten asumiseen, ruokaan ja vaatteisiin. Myös terveydenhuollon kustannuksiin ja niiden matkakuluihin sekä paikallisliikenteen kuluihin voi olla mahdollista saada tukea. (Kela 2017c, 2-3.)

4.3 Lapsiperheiden palvelut ja kolmas sektori

Lapsiperheille on tarjolla myös monia palveluja julkisen sektorin ulkopuolelta, kuten järjestöiltä, yhdistyksiltä ja seurakunnilta. Seuraavassa kerromme näistä muutamia esimerkkejä.

Seurakunnilla on tarjolla diakoniatyön palveluja. Diakonityöntekijät ovat diakonisseja ja diakoneja ja heillä on joko sairaanhoitajan (AMK) tai sosionomin (AMK) koulutus, joka sisältää myös kirkon diakonin pätevyyden. Koulutus suoritetaan Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Diakoniatyöntekijöistä suurin osa työskentelee paikallisseurakunnissa tai muissa kirkon tehtävissä. Tehtävänä on etsiä niitä henkilöitä, jotka tarvitsevat apua, sekä auttaa ihmisiä erilaisissa elämäntilanteissa. Diakoniatyöntekijät kohtaavat ihmisiä erilaisissa ympäristöissä, esimerkiksi kotona, kouluissa, laitoksissa tai tapaavat ihmisiä vastaanotoillaan. Diakonin puheille hakeudutaan monien asioiden vuoksi, kuten työttömyys, toimeentulovaikeudet, yksinäisyys, läheisen kuolema, vammaisuus, vankilasta

vapautuminen, pakolaisuus, velkaneuvonta, asumisongelmat tai ruoka-avun tarve. He pitävät myös erilaisia tuki- ja muita ryhmiä ja järjestävät retkiä ja leirejä. Diakoniatyöntekijät tekevät moniammatillista yhteistyötä, esimerkiksi työttömien yhdistysten, työ- ja elinkeinotoimistojen, kuntien sosiaali- ja terveystoimen ja nuorisotoimen kanssa. (Ammattinetti 2018.)

Monissa kunnissa on saatavilla yhteisöjen, järjestöjen ja seurakuntien järjestämää ruoka-apua. Nämä ovat tärkeitä tukimuotoja monille asunnottomille ja syrjäytyneille. Monissa kunnissa on myös niin sanottuja leipäjonoja, jotka ovat vakiinnuttaneet paikkansa monien vähävaraisten keskuudessa. Tietoa näistä tukimuodoista voi olla joskus vaikea löytää, mutta jotkut tahot ovat koonneet näistä tietoa nettisivuilleen. Esimerkiksi Helsingissä tietoa löytyy Vailla vakinaista asuntoa ry:n Nälkäisen oppaasta. (Vailla vakinaista asuntoa ry 2018.)

Vuosittain eri järjestöt ja yhdistykset järjestävät keräyksiä ja tempauksia vähävaraisten perheiden ja lasten auttamiseksi. Joulupuukeräys on näistä yksi esimerkki. Nämä nuorkauppakamarien järjestämät keräykset ovat tärkeä tuki monelle perheelle ja lapsille joskus ainoa mahdollisuus saada paketti jouluna. Keräykset ovat suosittuja varmaankin helppoutensa vuoksi. Vuonna 2017 lahjoja kertyi yli 54 000. Lahjat jaetaan kuntien ja kaupunkien sosiaalitoimen kautta tarvitsijoille. Lahjoja jaetaan lapsille, jotka ovat lastensuojelun piirissä, huostaan otettuna, sijaisperheissä, lastenkodeissa tai vähävaraisesta perheestä. (Joulupuu-keräys 2017.)

4.4 Muut kunnalliset palvelut perheille

Perheille kohdennettujen palveluiden tarkoituksena on tukea vanhempia tai muita huoltajia lapsen hyvinvoinnin ja kasvatuksen turvaamisessa. Näitä palveluja ovat varhaiskasvatus, esiopetus, koululaisen iltapäivähoito ensimmäisellä ja toisella luokalla, tai erityislapsilla kaikilla luokkatasoilla, neuvolapalvelu, terveydenhoito ja hammashoito, kasvatus- ja perheneuvonta, lastensuojelu, adoptio-neuvonta sosiaalitoimistoissa, sekä huoltajuus, elatus ja isyydentunnustukset. Perhekeskustoiminnalla kootaan yhteen näitä alueellisia perheiden palveluja. Tämän lisäksi myös järjestöillä ja seurakunnilla voi olla toimintaa, joka on osana perhekeskuksen palveluverkostoa. Palveluverkoston ansiosta lapsen tai per-

heen ongelmien havainnointi varhaisessa vaiheessa helpottuu ja ongelmiin pysytään tarjoamaan apua ennen kuin tilanne on kehittynyt pidemmälle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018a.)

5 Taloudelliset ongelmat, maksuhäiriöt ja ulosotto

Tilastokeskuksen velkaantumistilaston mukaan velkaantuminen on selvästi lisääntynyt 2000-luvulla. Vuonna 2016 velallisia asuntokuntia oli 1,4 miljoonaa. (Tilastokeskus 2018c.) On vaikea määritellä tarkasti, milloin veloista tulee ongelma. Yleensä katsotaan, että ongelma muodostuu siinä vaiheessa, kun ihminen itse kokee veloista suoriutumisen ongelmana. Toinen velkaongelman määritelmä on, että laskuja ja lainoja aletaan maksaa ottamalla lisää velkaa. Velkaongelma näkyy myös tilanteessa, jossa velkojen ja laskujen lyhennykset vievät henkilön tuloista niin suuren osan, että hänellä ei ole varaa normaaliin jokapäiväiseen elämiseen, esimerkiksi ruokaan. Taloudelliset ongelmat voivat vaikuttaa ihmisen psyykkiseen terveyteen. (Rantala & Tarkkala 2009, 10.)

Kuluttajaviraston vuonna 2008 talous- ja velkaneuvojille tekemässä tutkimuksessa kävi ilmi, että yllättävät elämäntilanteen muutokset näyttäytyivät suurimpana tekijänä velkaongelmien syntymisessä. Muita tekijöitä olivat muiden muassa addiktiot, holtiton elämäntyyli, taloudenhallinnan osaamattomuus, elinkustannusten nousu, motivaation puute ja köyhyys. Edellä mainittujen lisäksi pikavipit nousivat esiin tutkimuksessa. (Kuluttajavirasto 2011.) Vuonna 2015 talous- ja velkaneuvonnan asiakkaista noin kolmasosa oli lapsiperheitä (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2015, 69). 2000-luvulla tapahtunut muutos koroissa mahdollisti lapsiperheille isompien asuntolainojen ottamisen kuin aiemmin (Herralala 2009, 38). Kotitalouksien velkaantumisen suurimpana syynä ovatkin suuret asuntovelat, joita lyhennetään pitkään. Vuonna 2016 kahden huoltajan lapsiperheistä asuntovelallisia oli 71% ja heidän asuntovelkansa olivat suurempia kuin lapsettomien asuntokuntien. Kahden huoltajan lapsiperheillä oli asuntovelan lisäksi muutakin velkaa. (Tilastokeskus 2018d.)

5.1 Maksuhäiriö

Maksuhäiriömerkinnän saa, jos laskua ei ole maksanut lukuisista maksuhuomautuksista tai –vaatimuksista huolimatta. Merkintää ei siis saa huomauttamatta. Maksuhäiriömerkinnän voi saada aikaisintaan 21 päivää laskun eräpäivästä, yleensä kuitenkin siihen menee puoli vuotta. Kun merkinnän on saanut, luottorekisterinpitäjä lähettää kirjeen, jossa näkyy muun muassa velan suuruus ja velkojan nimi. Maksuhäiriömerkintä näkyy maksuhäiriörekistereissä kahdesta neljään vuotta, vaikka velka olisi maksettu. Maksuhäiriömerkintä ei ole ehdoton este esimerkiksi luoton tai vakuutuksen saamiselle, vaan jokainen luotonantaja itse punnitsee, luottaako ihmisen maksukykyyn. Toisen henkilön luottotietoja ei voi tarkistaa ilman laillisia perusteita, mutta omat luottotietonsa saa tarkistettua kerran vuodessa ilmaiseksi. Rekisterinpitäjiä ovat Suomessa Suomen Asiakastieto Oy ja Bisnode Oy. (Takuusäätiö 2018a.)

Maksuhäiriöisten ja ulosotossa olevien merkintöjen määrä on ollut jo vuosia kasvussa. Suomen Asiakastieto Oy:n mukaan vuoden 2017 lopussa maksuhäiriömerkintöjä oli 374 100 ihmisellä. Yksityishenkilöille rekisteröitiin vuonna 2017 yli 1,65 miljoonaa uutta maksuhäiriömerkintää, joka oli 16% enemmän kuin vuonna 2016. Kuitenkaan maksuhäiriömerkinnän saaneiden henkilöiden määrä ei kasvanut lähes ollenkaan.

Yleensä yhdellä ihmisellä on monia velkoja. Suomen Asiakastieto ry:n liiketoimintajohtaja Jouni Muhosen mukaan heidän rekisterissään olevilla henkilöillä on keskimäärin 15 eri velkaa. Ongelman ydin on se, että ihmiset velkaantuvat moniin eri suuntiin. (Muhonen 2018.) Myös vuokranmaksuvaikeudet ovat yleistyneet. Vuoden 2017 elokuussa maksuhäiriömerkintä maksamattomien vuokrien takia oli 48 300 henkilöllä. Tämä on 50% enemmän kuin vuonna 2014. (Suomen Asiakastieto Oy 2017.)

5.2 Ulosotto

Ulosotto on velkojien viimesijainen keino pyrkiä saamaan lasku maksuun. Tätä ennen on lähetetty maksumuistutuksia ja perintäkirjeitä. Tämän jälkeen lähetetään haaste, jolloin velkoja tai perintätoimisto on vienyt asian oikeuteen käsiteltäväksi. Tuomion jälkeen velkaa voidaan alkaa periä viranomaistahojen eli

ulosoton kautta. Ennen velan menemistä ulosottoon on henkilölle annettu monta mahdollisuutta velan maksuun ja sovittu ulosottoviranomaisen kanssa maksujärjestelyistä. Jos velallinen ei halua tehdä maksusopimusta, voidaan hänen omaisuuttaan ja tulojaan ulosmitata. Ainoastaan sosiaalisia avustuksia tai sosiaalisia tukia ei voida ulosmitata. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2014.)

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2017 ulosotossa oli 558 285 velallista. Näistä luonnollisia henkilöitä, eli esimerkiksi yksityishenkilöitä, oli 501 642 ja oikeushenkilöitä, eli esimerkiksi yrityksiä tai kuntia, oli 56 643. (Tilastokeskus 2018e.) Vuonna 2016 ulosotossa oli 214 429 lapsiperhettä (Tilastokeskus 2018f). Vuonna 2017 ulosotossa oli Valtakunnanvoudinviraston ylitarkastajan Teemu Turpeisen mukaan 1292 alaikäistä.

Velat eivät ole kuitenkaan ulosotossa ikuisesti. Ne voivat poistua sieltä joko velkajärjestelyillä tai velan vanhentumisella. Vanhentumisajat ovat monista eri tekijöistä riippuen 3-25 vuotta. (Takuusäätiö 2017.) Kaikki perintään liittyvä, viivästyskorot sekä kulut on määritelty korkolaissa ja laissa saatavien perinnässä annetun lain muuttamisesta sekä ulosottolaissa (Ulosottolaki 37/1895; Korkolaki 633/1982; Laki saatavien perinnästä annetun lain muuttamisesta 31/2013).

Kun ulosotto alkaa, lapsiperheiden kohdalla huomioidaan suojaosuus. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ulosotossa huomioidaan puoliso, lapset sekä puolison lapset laskettaessa rahamäärää, josta ei voida ulosmitata. Jos lapsilla tai puolisolalla on tuloja, heitä ei lasketa mukaan suojaosuuteen. Suojaosuuden määrä oli vuonna 2017 velallisen osalta 22,41€ päivässä ja elätettävien osalta 8,04€. Vuonna 2018 määriin ei ole tullut muutoksia. (Oikeus.fi 2018.)

Jo pieni vauva voi joutua ulosoton asiakkaaksi. Alaikäisistä alle 15-vuotiaat nuoret ovat yleensä velkaantuneet vanhempiansa toiminnan johdosta, esimerkiksi maksamattomien perintö- ja lahjaverojen vuoksi. Tilastoista käy ilmi, että alle 15-vuotiaiden velat ovat melko suuria, keskimäärin yli 1500€. Alaikäisistä yli 15-vuotiaat ovat itse aiheuttaneet velkaantumisensa. Ulosoton yleisimpinä syinä ovat joukkoliikenteen tarkastusmaksut ja moottoriajoneuvoihin liittyvät maksut. Alaikäisten velallisten asemaan tulisikin puuttua paremmin, koska ulosoton asiakkuus lapsuudessa saattaa ennakoita aikuisuudessa todellisia ja pitkäaikaisia

velkaongelmia. Lisäksi nuoren itsenäistyminen velkaantuneena ja luottotiedottomana voi olla hankalaa ja saattaa johtaa syrjäytymiseen. (Hovila 2015, 25-28.)

Lainsäädäntöä, joka koskee alaikäisten velkaantumista, tulisi kehittää ja ottaa lapsen etu paremmin huomioon. YK:n lasten oikeuksien yleissopimus (59/1991) velvoittaa, että laki takaa alaikäiselle riittävän turvaverkon, jos hänen vanhempansa eivät kykene turvaamaan riittävästi lapsen etua. (Hovila 2015, 28.) Valtakunnanvoudinviraston ylitarkastaja Teemu Turpeinen kuitenkin painottaa, että alaikäisten osuus kaikista ulosottovelallisista on hyvin pieni. Vuonna 2017 osuus oli reilu puoli prosenttia kaikista velallisista. Lisäksi määrä on viime vuosina laskenut huomattavasti. Turpeinen sanoo tämän johtuvan siitä, että aikaisemmin alaikäinen joutui itse hoitamaan maksamatta jääneet maksunsa, kun nykyään maksut kohdistetaan enimmäkseen alaikäisten huoltajille. (Turpeinen 2018.)

5.3 Keinoja maksamiseen

Talousongelmista kärsiville on tarjolla monenlaisia palveluja ja apua. Maksutonta neuvontaa on tarjolla kuntien talous- ja velkaneuvonnassa sekä Takuusäätiön velkalinjalla.

Laki talous- ja velkaneuvonnasta määrittää talous- ja velkaneuvonnan tehtäviksi esimerkiksi neuvomisen ja informoinnin, taloustilanteen kartoittamisen ja suunnittelemisen, erilaisista ratkaisumahdollisuuksista kertomisen ja avustamisen velkajärjestelyyn liittyvien asioiden hoitamisessa sekä avun piiriin pääsemisessä (Laki talous- ja velkaneuvonnasta 813/2017).

Jos henkilöllä on maksukykyä, hänellä on mahdollisuus ottaa yhteys velkojiin ja neuvotella uudet maksusopimukset. Toinen vaihtoehto on hakea uutta lainaa Takuusäätiön takauksella tai sosiaalista luottoa, jolloin velat saa yhdistettyä ja henkilö maksaa pois vain yhtä velkaa. Sosiaalista luottoa voi hakea omasta kotikunnasta. Sitä ei kuitenkaan ole tarjolla jokaisessa kunnassa. Sosiaalisen luoton saamisen ehtona on, että sitä hakeva henkilö on vähävarainen, mutta henkilöllä tulee kuitenkin olla takaisinmaksuvaraa. Sosiaalisen luoton suuruus on parista sadasta eurosta 10 000 euroon riippuen kunnasta. (Takuusäätiö 2018b.)

Jos henkilön taloudellinen tilanne on erittäin huono, maksuvara on pieni velkoihin nähden tai sitä ei ole ollenkaan, on yksi vaihtoehto päästää velat perintään ja ulosottoon. Sen jälkeen voi hakea tuomioistuimesta velkajärjestelyä. Jos esteitä velkajärjestelylle ei ole, velalliselle tehdään maksuohjelma, johon hänen täytyy sitoutua. Velkajärjestelyssä eivät välttämättä kaikki velat tule maksetuksi velkojille, vaan velallinen maksaa velkoja sovittun ajan ja sen jälkeen vapautuu veloistaan. Maksuohjelmien kesto on yleisesti kolme vuotta, mutta sitä voidaan pidentää myös viiteen vuoteen, jos katsotaan, että velkaantuminen on aiheutunut sellaisesta syystä, johon velallinen olisi voinut itse vaikuttaa. Esimerkiksi sairastuminen sekä työttömyys katsotaan sellaisiksi tilanteiksi, joihin itse ei voi vaikuttaa. Vaikka velkajärjestelyyn pääsemisessä olisi esteitä, silti siihen kannattaa hakeutua. Lain mukaan ihmisen tilannetta tulee katsoa kokonaisuutena ja esimerkiksi se, että on yrittänyt maksaa velkoja eikä niitä ole tullut lisää, katsotaan velkajärjestelyyn pääsemistä puoltavaksi asiaksi. Uutta käsittelyä voi anoa kerran vuodessa. (Takuusäätiö 2018c.)

6 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää perheen koetun köyhyyden vaikutuksia perheen ja etenkin lapsen hyvinvointiin ja arkeen. Lähdemme olettamuksesta, että perheen huono taloudellinen tilanne näyttäytyy lapsen arjessa. Tätä olettamusta tukevat monet eri tutkimukset. Pelastakaa lapset ry on tehnyt vuonna 2015 raportin lasten köyhyyskokemuksista. Kyselyyn vastasi 464 iältään 7-17 vuotiasta lasta. Raportin mukaan 80% lapsista oli sitä mieltä, että heidän mahdollisuutensa harrastaa olivat rajallisia. Lisäksi yli puolet vastaajista oli joutunut jättämään väliin esimerkiksi kavereidensa syntymäpäiviä ja erittäin moni oli joutunut jäämään pois luokkaretkiltä. (Pelastakaa lapset ry 2015, 2-4.)

Tiina Salomaan pro gradu -tutkimus Lapsiperheiden köyhyys antaa myös tietoa siitä, että perheen vaikea taloudellinen tilanne vaikuttaa erittäin paljon lapsen elämään. Rahan puute näkyi esimerkiksi perheen ruokatottumuksissa, vaateuksissa, hygieniassa, terveydessä (esimerkiksi lääkkeet), harrastuksissa ja vapaa-ajan vieton tavoissa. (Salomaa 2014, 30.)

Käytimme paljon aikaa tutkimuskysymysten laadintaan ja muotoiluun, jotta täyttaisimme opinnäytetyömme tavoitteet. Haastattelujen avulla oli tarkoitus saada vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

- Miten taloudellinen tilanne näyttäytyy perheen arjessa?
- Onko lapsen elämässä haasteita perheen taloudellisen tilanteen vuoksi?
- Minkälaisella tulotasolla perhe kokee olevansa köyhä?
- Mistä perheen tulot muodostuvat?
- Mistä perhe saa apua tilanteeseensa ja mitkä ovat perheen selviytymiskeinot?

Edellä mainituista pohdinnoista muotoutuivat avoimet tutkimuskysymyksemme:

- Mistä perheenne köyhyys on aiheutunut?
- Miten köyhyys näkyy arjessanne?
- Miten köyhyys vaikuttaa lapseenne/lapsiinne?
- Mitkä ovat perheenne selviytymiskeinot?

7 Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus

Haastateltavien tulee tietää ja heille tulee kertoa siitä, miten heidän haastattelujaan käsitellään ja kuinka varmistetaan, että haastateltavia ei voida tunnistaa. Tutkijan päätavoite on se, että haastateltavat säilyttävät yksityisyytensä ja että tutkimuksesta tulee siltä osin luotettava. (Mäkinen, 2006, 116.)

Olimme jokaiseen haastateltavaamme henkilökohtaisesti yhteydessä sähköpostitse ja tässä keskustelussa kerroimme haastateltaville yksityisyyden suojaamisesta koko tutkimuksen ajan ja materiaalin hävittämisestä tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksenteossa on tärkeää, että henkilöllä on itse mahdollisuus päättää osallistumisestaan haastatteluun. Haastattelumme perustuivat vapaaehtoisuuteen ja osa haastateltavista jättäytyikin pois jo tutkimuksen alkuvaiheessa. Haastateltavan täytyy lisäksi saada riittävästi tietoa tutkimuksesta. Haastateltaville on selvitettävä tutkimuksen perustiedot eli se, mitä tutkitaan, kuka tutki-

muksen suorittaa ja mihin ja miten tuloksia käytetään. Konkreettisten tietojen antaminen on siis merkittävässä asemassa. (Kuula 2006, 61-62.) Edellä mainituista asioista kerroimme Facebook-kutsussamme, jolla etsimme haastateltavia, ensimmäisessä sähköpostikeskustelussa ja haastattelun alussa.

Mietimme myös, kuinka hyvin tutkimuksemme tulokset mahdollisesti todentavat sitä ilmiötä, mitä ne kuvaavat. Toisin sanoen, kuinka yleistettäviä tulokset ovat ja millaiseen ryhmään niitä voidaan yleistää. Tätä kuvaa termi ulkoinen validiteetti. (Metsämuuronen 2003, 35, 86.) Tähän yleistettävyyteen liittyy tutkimusotannon ja haastateltavien valikoitumisen pohdinta. Se, että haastateltavat ilmoittautuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti, varmisti mahdollisimman erityyppisten henkilöiden ja erilaisten perheiden valikoitumisen tutkimukseen. Toisaalta haastateltaviksi valikoitumisen vapaaehtoisuus voi osaltaan vaikuttaa siihen, että tutkimukseen hakeutui henkilöitä, jotka kokivat köyhyyden tutkimisen tärkeäksi ja olivat yleisesti kiinnostuneita aiheesta.

Pyrimme lisäämään tutkimuksen luotettavuutta ja tutkimustulosten yleistettävyyttä lähettämällä haastateltaville etukäteen kysymyskaavakkeen. Seurasimme haastatteluissa kysymyskaavaketta sen varmistamiseksi, että kaikki kysymykset esitettiin kaikille haastateltaville.

Tutkimuksen reliabiliteettia, eli mittaustulosten toistettavuutta tai tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia, voidaan todeta esimerkiksi toistamalla tutkimus samalle tutkimusjoukolle ja katsomalla ovatko tulokset samansuuntaisia, tai kahden eri arvioijan päätymisellä samaan lopputulokseen (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2014, 231). Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetin arvioiminen on määrällistä tutkimusta haastavampaa. Haastattelussa mittauksen toistettavuus on vaikeampaa kuin esimerkiksi kyselylomakkeella. Haastattelutilanteet ja haastateltavien yksilölliset tilanteet vaihtelevat ja monet muuttuvat tekijät vaikuttavat haastattelujen kulkuun, sisältöön ja sen painotuksiin. Kyselylomake on aina sama. Tässä tutkimuksessa ei tehty mittausta toisella mittarilla. (Hirsjärvi ym. 2014, 24.)

Noudatimme opinnäytetyössämme tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia ohjeita (2002) tieteellisistä menettelytavoista. Opinnäytetyössämme korostui

haastateltavien ehdoton anonymiteetti ja luottamuksellisuus. Haastateltavien nimiä tai muita tunnistetietoja ei tuotu missään vaiheessa esiin. Haastateltaville myös kerrottiin ennen haastattelua, miten taataan hänen anonymiytensä ja mihin käyttöön haastattelusta saatavat tiedot menevät. Haastattelut säilytettiin huolellisesti niin, että ne olivat ainoastaan opinnäytetyön tekijöiden hallussa. Kun haastattelumateriaaleja ei enää tarvittu, kaikki materiaali tuhottiin. (Hirsjärvi ym. 2014, 24.)

Alkuperäisenä ajatuksenamme oli käyttää lumipallo-otantaa, jossa Tuomen & Sarajärven mukaan (2002) tutkijalla on aluksi avainhenkilöt, joiden kautta hän saa lisää haastateltavia. Tutkimusaineisto oli siis tarkoitus kerätä niin, että haastateltavia tulee lisää aiempien haastattelujen avulla. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Prosessin edetessä ymmärsimme, että tällä otantamenetelmällä emme voi taata haastateltavien anonymiteettiä. Otantamenetelmäksi valitsimme lopulta harkinnanvaraisen otannan ja haimme haastateltavia Facebookin välityksellä. Teimme Facebookiin julkisen tilapäivityksen, jossa kerroimme olevamme sosionomiopiskelijoita, ja että etsimme vähävaraisia perheitä haastateltaviksi opinnäytetyötämme varten sekä hieman haastattelun sisällöstä. Pyy-simme ottamaan yhteyttä haastattelijoihin yksityisviestillä ja jakamaan tilapäivitystä eteenpäin. Kun halukkaat haastateltavat ottivat yhteyttä meihin, kerroimme yksityisviestien välityksellä lisätietoja haastattelusta ja siitä, mihin aineistoa käytettiin sekä haastateltavien anonymiudesta. Tämän jälkeen lähetimme näille henkilöille sähköpostilla haastattelulomakkeen, johon he saivat tutustua rauhas-sa. Sitten sovimme haastattelun ajankohdan.

Haastattelujen purkamisessa ja tulosten analysoinnissa noudatimme tarkkuutta, rehellisyyttä ja huolellisuutta. Tuloksia ei vääristelty.

8 Opinnäytetyön toteutus

Aloimme ideoida opinnäytetyötä keväällä 2017. Kesän ja syksyn ajan kartoitimme ja keräsimme teorialtetta opinnäytetyömme tueksi. Marras-joulukuussa teimme haastattelut ja analysoimme tulokset. Tammikuussa 2018 aloitimme opinnäytetyöraportin kirjoittamisen.

8.1 Toteutus käytännössä

Opinnäytetyömme kohderyhmänä on vähävaraiset lapsiperheet, joissa on vähintään yksi alle kahdeksanvuotias lapsi. Opinnäytetyömme lähestymistapa on laadullinen, koska tutkimme pientä ihmisjoukkoa ja pyrimme ymmärtämään osallistujien näkökulman. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkittavien oman äänen ja tulkintojen tuominen esiin (Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 38).

Otantamenetelmänä käytimme laadulliselle tutkimukselle tyypillistä harkinnanvaraista otosta. Kun tutkimusaineistoa kerätään ihmisiltä, voi tutkittavia etsiä ilmoituksella tiedotusvälineissä. Henkilöt, jotka haluavat osallistua tutkimukseen, voivat olla itse yhteydessä tutkimuksen tekijään. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Valitsimme tiedotusvälineeksi Facebookin, koska sillä tavoittaa kätevästi laajan joukon ihmisiä. Lisäksi henkilöiden, jotka haluavat osallistua haastatteluun, on helppo olla yhteydessä meihin Facebookin välityksellä. Alun perin meillä oli kaksitoista vanhempaa, jotka ilmoittivat halukkuutensa osallistua haastatteluun. Heistä kuitenkin viisi jättäytyi jostakin syystä haastattelusta pois. Tuomme esiin loppupohdinnassa ajatuksiamme, miksi he eivät lopulta olleetkaan halukkaita osallistumaan haastatteluihin.

Aineistonkeruumenetelmänä käytimme puolistrukturoitua haastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltavilta kysytään melko pitkälti samat kysymykset, mutta kysymysten järjestys voi vaihdella (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47). Valitsimme tämän aineistonkeruumenetelmän, koska haastattelulla tavoitetaan henkilöt paremmin kuin kyselylomakkeella. Lisäksi haastattelun aikana on mahdollista täsmentää ja tarkentaa asioita, sekä vastata haastateltavan kysymyksiin. Haastattelun avulla saadaan esimerkkejä, jotka kuvailevat hyvin todellisuutta. (Hirsjärvi ym. 2014, 205-206.) Haastatteluissa otimme huomioon, että köyhyys on subjektiivinen kokemus. Vaikka henkilökohtaisesti ajattelimme, että perhe ei ole köyhä, niin emme voineet tuoda omaa mielipidettämme esiin. Haastatteluissa pyrimme suoriin kysymyksiin, emmekä johdatelleet haastattelua niin, että vastaukset olisivat meitä miellyttäviä. Haastateltaville lähetettiin etukäteen tutkimuskysymykset (Liite 1), jotta haastateltavat saivat rauhassa pohtia vastauksia ja tehdä halutessaan muistiinpanoja.

Rajasimme haastateltavat niin, että emme haastatelleet lapsia. Monesti vanhemmat eivät välttämättä halua tuoda perheen taloudellista tilannetta suoraan lapsen tietoon. Eskolan & Suorannan (1998) mukaan haastateltavien määrää ei voi laadullisessa tutkimuksessa ennalta määrittellä, vaan haastatteluja on tehty riittävästi, kun tutkimuskysymyksiin saadaan vastaukset. Lisäksi haastattelujen määrässä oleellista on saturaatio, eli uudet haastateltavat eivät enää tuota tutkimusongelman kautta uutta tietoa, vaan vastaukset alkavat toistaa itseään. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Haastattelimme seitsemää vanhempaa. Mielestämme seitsemän haastattelun jälkeen vastaukset alkoivat muistuttaa toisiaan. Koska haastateltavat asuivat eri puolella Suomea, toteutimme yksilöhaastattelut kasvotusten tai videopuheluilla. Haastattelijana toimi aina yksi meistä. Nauhoitimme haastatteluiden aineistot ja tallensimme ne muistitikulle. Haastattelijan oli kätevä antaa muistitikulla aineisto toiselle litteroitavaksi. Litterointi tarkoittaa nauhoitettujen haastatteluiden puhtaaksi kirjoittamista. Litteroimme nauhoitetut haastattelut sanatarkasti.

8.2 Tulosten analysointi

Aloitimme tulosten analysoinnin haastattelujen litteroinnin jälkeen. Kuvassa 2. on esitetty tulosten analysointia. Keräsimme vastauksista suorat lainaukset taulukkokuvaan, pelkistimme lainaukset ja liitimme ne tutkimuskysymykseen. Järjestelimme siis tutkimusaineistoa teemojen mukaan ja hyödynsimme tekstinkäsittelyohjelman leikkaa-liitä-toimintoa. Opinnäytetyöraporttiin nostimme tutkimusaineistosta sitaatteja tietyn tutkimuskysymyksen alle. Analysointivaiheen jälkeen alkoi tulosten tulkintavaihe ja johtopäätösten teko. Kokosimme tuloksista yhteen pääseikat, eli teimme synteesejä. Käytimme paljon aikaa siihen, että löysimme olennaiset vastaukset tutkimuskysymyksiin. Tutkimusaineistosta tehtävät johtopäätökset perustuvat näihin synteeseihin. (Hirsjärvi ym. 2014, 230.) Johtopäätöksissä pohdimme tuloksia laajasti.

Pääluokat

Tutkimuskysymykset	1. Mistä perheen köyhyys on aiheutunut?	Työllisyystilanne	Velat	Tulot/Tuet Menot	Pitkäaikaisuus Tulevaisuus	Sairaudet Onnettomuudet	Syy
	2. Miten köyhyys näkyy arjessanne?	Asuminen	Ruoka	Vaatteet	Kauneus Terveys Hygienia	Harrastukset ja sosiaalinen elämä	Lomat
	3. Miten köyhyys vaikuttaa lapseenne/lapsiin ne?	Ruoka	Vaatteet	Lelut Harrastukset	Harrastukset, sosiaalinen elämä	Lomat	Vanhemman mielipide
	4. Mitkä ovat perheen selviytymiskeinot?	Tukiverkostot	Viranomaiset	Säästökeinot	Lisätienestit		

Kuva 2. Tutkimuskysymysten pääluokat

9 Tutkimustulokset

Tässä luvussa käsittelemme haastattelun tuloksia. Avaamme aluksi hieman haastateltavien henkilöiden taustatietoja ja kerromme seuraavaksi tutkimustuloksista. Olemme lisänneet tekstiin suoria lainauksia haastatteluista, jotta tutkimustulosten lukeminen olisi mielekkäämpää. Suorat lainaukset selkiyttävät tutkimustuloksia.

9.1 Haastateltavien taustatiedot

Haastattelimme seitsemää vanhempaa. Köyhyyden monimuotoisuus näyttäytyi niin, että haastateltavat perheet olivat keskenään hyvin erilaisia. Perheissä oli vain kaksi yhdistävää tekijää: haastateltava koki perheensä olevan köyhä ja perheessä oli ainakin yksi alle 8-vuotias lapsi. Perheissä oli erilaiset työllisyystilanteet. Perheiden joukossa oli opiskelijoita, työttömiä, omaishoitaja, pätkätyössä käyvä ja myös vakituisessa työssä olevia. Perhemuodot olivat erilaisia: kaksi haastateltavista oli yksinhuoltajia, mukana oli neljä uusioperhettä ja yksi etävanhempi. Haastatteluun osallistui kuusi naista ja yksi mies. Perheet asuivat eri puolilla Suomea. Anonyymiyden takaamiseksi emme kerro perheistä yksityiskohtaisempia tunnistetietoja.

9.2 Miksi perhe kokee olevansa köyhä?

Kuvassa 3. on esitetty vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Mistä perheen köyhyys on aiheutunut? Olemme poimineet haastatteluista termejä ja laittaneet kunkin termin perään numeron kuvaamaan sitä, kuinka monen haastateltavan vastauksessa termi esiintyi.

Työllisyystilanne	Velat	Tuet/Tulot	Menot	Pitkäaikaisuus tulevaisuus	Sairaudet	Syy
Vakituisen työpaikka (2),	Ulosotto (4)	Palkka (3)	Vuokra (6) Asuntolaina (1)	Kestänyt 7-20 vuotta (3)	Masennus (2)	Velkakierre (3)
Opiskelija ja työssäkäyvä p (2)	Velkajärjestely (2)	Lapsilisä Elatusmaksut (2)	Sähkö (2) Perusmenot (2)	Kestänyt 1-6 vuotta (2)	Selkäsairaus (2)	Nykyinen hintataso elintarvikkeissa jne (1) Laskut (1)
Kotiäiti (1)	Maksuhäiriömerkintä (2)	Palkkatuki/ansiosidonnainen +puolison palkka	Ulosotto (2) Lainojen lyhennys (2)	Jatkuvaa (1)	Verenpainetauti ja aivoverenvuoto (1)	Rahaongelmat joihin otettu luottoa. Liian isot menot suhteessa tuloihin (1)
Sijaisuuksia (1)	Lainoja, luottoja, osamaksuja (2)	Sovitelu työmarkkinatuki (1) Työmarkkinatuki	Lääkkeet (2) Lääkärikäynnit (2) Erytysruokavalio (1)	Tulevaisuus positiivinen kun velat on maksettu/vanhentuneet (4)	Crohnin-tauti (1)	Pätkätyöt (1)
Kotiäiti (1)	Velkakierre (2)	Omaishoidontuki ja vammaistuki (1)	Päivähoitomaksu (1)	Positiivinen (3)	Erytyislapsi (2)	Työttömyys (1) Opiskelu (1)
Työttömiä+omaisohoitaja (1)	Luottotiedot kunnossa (1)	Kotihoidontuki ja toimeentulotuki (1)	Auto (1) Vakuutukset (1)		Masennus, parantunut (2)	Liian pienet tuet (2)

Kuva 3. Mistä perheen köyhyys on aiheutunut?

Kysyimme haastattelun aluksi, mistä perheiden köyhyys on aiheutunut. Kolme haastateltavaa mainitsi yhdeksi syyksi velkakierteen, joka on aiheutunut joko ulosotosta tai maksuhäiriöistä. Yksi haastatelluista kertoi velkaantumiseen johtaneita syitä olevan hänen kohdallaan opiskeluaikojen pienet tulot, siitä seurannut äitiysloma ja silloisen miehen alkoholismi. Muita esiin tulleita syitä olivat masennus, työttömyys, huonopalkkaiset työt ja äitiyslomat. Velkakierre syntyi haastateltavien mukaan siitä, kun velkoja lyhennettiin joko ulosoton kautta tai erilaisilla maksusopimuksilla. Näiden laskujen jälkeen rahat eivät riittäneet enää uusien laskujen maksamiseen.

Se niin sanottu köyhyys, se johtuu oikeastaan siitä et ulosottoon menee niin paljon, että tota, ei jää rahaa. Ja sitten kun ei saa katkastua sitä kierrettä millään. (Haastattelu 1)

Se on aiheutunut aika pitkälti useiden vuosien takasesta, siis kuuden vuoden takasista rahaongelmista, jolloin on jouduttu ottaa erilaisia lainoja ja luottoja. Ja jouduttu sitä kautta hirveisiin kierteisiin. (Haastattelu 3)

Nykyinen työelämän ja vallitsevan taloustilanteen muutos näkyy myös lapsiperheiden elämässä. Lapsiperheköyhyyden syynä näyttäytyy vanhempien työttömyys tai työssäkävien vanhempien pienituloisuus. Tämän päivän työelämä on yhä useammin pirstaleista: on pätkätöitä tai osa-aikatöitä ja lisäksi vielä matalapalkkaisia töitä. (Eskelinen & Sironen 2017, 31-33.)

Työllisyyskatsauksen mukaan elokuussa 2017 työttömiä oli suomessa 288 700 (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017, 2). Katsauksesta ei käy ilmi, kuinka moni näistä työttömistä on perheellinen.

Haastateltavien perheiden työllisyystilanteet vaihtelivat suuresti. Kahdessa perheessä molemmat vanhemmat olivat palkkatöissä. Kahdessa perheessä toinen oli työssäkäyvä ja toinen opiskelija. Myös pätkätöyt, kotiäitiys ja omaishoitajuus nousivat esille haastatteluissa.

No siis ihan siitä, et ollaan työttömiä ja siitä että mä en pysty lähtee töihin, kun mä oon omaishoitajana. (Haastattelu 4)

Tukien pienuus mainittiin kahdessa haastattelussa. Sosiaaliturvaan on tehty leikkauksia ja indeksijäädytyksiä. Indeksijäädytykset ovat koskeneet esimerkiksi lapsilisää vuosina 2013-2015 ja lapsilisää on lisäksi leikattu vuosina 2015 ja 2017. Myös asumistuki ja toimeentulotuki ovat jääneet tulokehityksestä jälkeen. (Honkanen 2018.)

Yksi ongelma tässä köyhyydessä, kun noi tuet on niin naurettavan pieniä. Et se on aikamoista taikomista, et niillä pitäis taloutta ylläpitämään. (Haastattelu 7)

Henkilön katsotaan olevan pitkittyneesti pienituloisen, jos hän on kuulunut pienituloiseen asuntokuntaan kolmen vuoden aikana vähintään kaksi kertaa. Vuonna 2016 pitkittyneesti pienituloisia oli Suomessa 404 000. (Tilastokeskus 2017d.) Haastateltavien perheissä köyhyys oli ollut pitkäaikaista. Talousvaikeuksista oli kärsitty jopa kaksikymmentä vuotta. Tähän suurimpina syinä nousivat velkakierre, työttömyys ja lasten hoitaminen kotona. Kuitenkin haastatelluilla oli positiivi-

nen asenne tulevaisuuteen. He uskoivat taloustilanteensa paranevan, kunhan elämäntilanne muuttuu, esimerkiksi kun velat saadaan maksettua tai vakituinen työpaikka löytyy.

On siis sillain, et mieskin on ollut kotona varmaan viis vuotta. Ja mä oon ollut, ootas minkä ikäinen poika nyt on, mä oon ollut kymmenen vuotta kotona. (Haastattelu 4)

No kyllähän se sitten, kun pääsee töihin, ni varmasti helpottaa sitten. Ja sit ku saa sen saneerauksen loppuun, toivon ainakin et sit helpottaa. (Haastattelu 7)

Haastateltavat nostivat esiin vastauksissaan monia elämäntilanteeseensa vaikuttavia sairauksia. Osasta sairauksia oli seurannut hetkellistä työkyvyn menettämistä. Sairaudet saattoivat omalta osaltaan vaikuttaa työllistymiseen ja taloudenhallintaan. Haastateltavat mainitsivat sairauksista masennuksen, selkäsairaudet, verenpainetaudin, aivoverenvuodon ja suolistosairauden. Lisäksi kahdessa perheessä oli diagnosoitu erityislapsi.

Perheen tulot ja menot

Pyrimme hahmottamaan, millä tulotasolla perhe kokee olevansa köyhä. Kysyimme, mistä tulot muodostuvat ja paljonko elämiseen jää rahaa. Huomasimme, että haastateltavat eivät suoraan vastanneet mitään summaa, vaan kertoivat ympäripyöreästi tulonsa. Eräs haastateltava kertoi, että heidän suurperheelleen jää käytettäväksi 1700 euroa kuukaudessa. Toinen haastateltava arvioi käyttörahan olevan tällä hetkellä 300 euroa kuukaudessa, mutta taloudellisen tilanteen paranevan pian huomattavasti. Kahdessa perheessä tulot muodostuivat palkkatuloista, kahdessa perheessä kokonaan Kelan etuuksista ja kolmessa perheessä palkkatuloista sekä etuuksista. Jokainen haastateltava kuitenkin koki tulotasonsa olevan liian pieni suhteessa menoihin ja perheenjäsenten lukumäärään.

Perheen taloudellinen tilanne on monelle erittäin henkilökohtainen asia, eikä siitä välttämättä puhuta julkisesti. Köyhyyttä pidetään häpeällisenä asiana ja sitä yritetään peittää kaikin mahdollisin tavoin ulkopuolisilta. Köyhyyden aiheutta-

maa häpeää pidetään sisäsyntyisenä, itse koettuna alemmuudentunteena ja se ilmenee kaikilla elämän osa-alueilla. (Rapo 2016, 47-49.)

...Vuoden vaihteen jälkeen meil jää kyllä varmaan semmonen 900 euroo alkaa jäämään hyvässä tapauksessa. (Haastattelu 3)

Meillä on keskimäärin kuukaudessa käytettävissä niin ku yhden ihmisen palkka, keskivertopalkka. (Haastattelu 1)

Kysyimme haastatteluissa myös sitä, mistä perheen pakolliset kulut muodostuvat. Kolmessa haastattelussa todettiin, että asumisen kulut ovat todella suuria. Kolmessa haastattelussa oltiin sitä mieltä, että asumisen kulut ovat tällä hetkellä ihan kohtuullisia. Yhdessä haastattelussa kerrottiin vain, että asumisen kuluja ovat lainanlyhennykset, mutta ei tarkennettu sitä, ovatko kulut kohtuullisia.

Asuminen on yks, et meil on kallis vuokra. Se lohkasee yli puolet kuukauden tuloista, pelkkä vuokra. (Haastattelu 7)

Joo, siis meil on ollu koko ajan yli 1000 euroa vuokra, et nytten tota. Nyt se laskee alkuvuodesta, oisko ollu 985€ se vuokra, mut että tilanne on, et mulle jää niinku saman verra käteen kuukaudessa rahaa, kuin meidän vuokra on. (Haastattelu 5)

Muita perheiden menoja olivat sähkö, ulosotto, vakuutukset, autoon liittyvät maksut, lääkekulut, terveydenhoitomaksut, päivähoitomaksu, elatusmaksu, erityisruokavalio, lainan lyhennykset ja osamaksut.

Mul oli silleen lääkekulut, ennen ku siis se katto tuli täyteen, ni yli 100 euroo kuussa. (Haastattelu 4)

9.3 Köyhyyden vaikutus perheiden arkeen

Toinen tutkimuskysymys koski sitä, miten köyhyys näkyi perheen arjessa ja kolmas sitä, miten vähävaraisuus vaikuttaa lapseen. Nämä kysymykset liittyivät niin selkeästi toisiinsa, että päätimme yhdistää kysymykset. Erittelemme analysoinnissa, liittyykö asia koko perheeseen, aikuisiin vai lapseen/lapsiin. Kuvassa 4. on esitetty vastauksia toiseen ja kolmanteen tutkimuskysymykseen.

Asuminen	Ruoka	Vaatteet	Lelut	Hygienia, kauneus	Terveys	Harrastukset	Lomat	Sosiaalinen elämä	Näkykö lapsen elämässä?
Kallis (3) Kohtuullinen (3)	Ennakointi (2) Tarjoukset (1)	Kirpputorit (7) Lahjat (5) UFF (1)	Lahjat (4)	Ennakointi pesuaineissa (1) Isot purkit (2)	Joutunut mieltämään lääkäri ja lääke kustannuksia (2)	Lapsi pystyy harrastamaan (3) Ei pysty (2)	Laivamatka 1x/v (1) Tuetut lomat (1) Kerran vuodessa (2)	Lapset: pääsee synttäreille (3) Luokkaretkille (2)	Ei näy (3)
Sijainti hyvä (2) Huonomainen (2) Palvelut lähellä (1)	Päiväystuotteet (1) Vahinkotavara keskuksat (1)	Lapsille välillä uutena (3)	Saatu käytettynä (2)	Ei varaa kampaajaan (2) Kaveri leikkaa (2) Leikkaa itse perheen hiukset (2)	Lainannut rahaa lääkkeisiin (2) Lääkekatto täynnä (1)	Avustus harrastukseen (1) Sukulaisilta (2)	Ei lomalla (1) Tukiperhe vieny lapset lomalle (1) Sukulaiset vieny lapset lomalle (2)	Syntymäpäivät kalliita (2) Ennakointi lahjoissa (2)	Tietävät, ei puhuta rahasta (1)
Huonekalut: Kirpputori (3) Kierrätys (2) Saatu (1)	Terveellinen ruoka liian kallista (5)	Aikuiset: Rikkinäisten tilalle ei varaa ostaa uutta (2) Lahjat (1)	Ei rahaa ostaa kaupasta (2)	Saa hoidettua (1)	Joutunut olemaan ilman lääkkeitä (1)	Aikuiset: Ei pysty (4) Haluaisi (4) Harrastus puolisoilla (1) Harrastaa (2)	Liian kalliita kaikki huvipuistot jne (3)	Ei varaa antaa luokkaretkille ylimääräistä rahaa (1)	Tietävät, puhutaan rahasta (1)
Vuokratseja (1)	Terveellistä, einekset liian kalliita (1) Monipuolista (2) Ei vaikuta (1)	3. Sektori (1) Korjataan rikkinäiset (1)	Vähän tyytyväisyys (1)	Perusmeikit (1)	Ei varaa erityisruokavalioon (1)	Liian kallista (4) Yhteinen harrastus lapsen kanssa (1) Ilmaisia (1)	Onnibussi halpa (2)	Aikuiset: Videopuhelut (1) Some (2) Karaoke (1) Ei varaa (1)	Näky näin että kaikkea ei voi ostaa (1)
Joutunut lainaamaan rahaa huonekaluihin (1)	Ei varaa: Erityisruokavaliot (1) Dietti (1) Luomuun (1)	Alennusmyynnit (1)	Kirpputorit (1) Kiinasta (1)	Ei varaa ripsiin ja kynsiin (1)	Atooppien iho lapsella, kalliit pesuaineet ja rasvat (1)	Välineet kirpputoreilta (1) Isovanhemmat ostaa (1) Kulttuurisetelit (1)			

Kuva 4. Köyhyiden vaikutus arkeen.

Osassa haastatteluista tuli esiin, että vanhemmat eivät halunneet lastensa tietävän perheen taloudellisesta tilanteesta. Kaikki haastateltavat kokivat, että jos jostain piti tinkiä, niin se tingittiin aikuisten tarpeista.

Se on vähän niin ku sellasta kaupankäyntiä ton taloudenhoidon kanssa, et sellasta mulle sulle systeemiä. Et toivotaan, et sen kanssa pärjää ja saa rahaa, silloin kun sitä rahaa ei oikeasti ole. Sit vaan hoitaa pakolliset menot, mutta meidän perheessä se on priorisoitu silleen, et tää ei kuulu lapsille. (Haastattelu 1)

No siis kyl niin ku, se lapsi tulee aina ykkösenä, siitä pitää huolehtia et sil on just kaikki vaatteet. Ja jos oon huomannut, et vaikka kengät on just menossa rikki, niin kyl mä nyt oon ostanut sille. Ku just se, että se ei näkyisi hänen arjessaan. Se saattaa mulla itsellä jäädä jotain ostamatta tai tekemättä sit jotain ylimääräistä. (Haastattelu 2)

Osassa perheistä lapset olivat tietoisia taloudellisesta tilanteesta, vaikka vanhemmat yrittivät olla kuormittamatta lapsia asialla. Varsinkin isompien lasten

kohdalla koettiin lasten tietävän, että ylimääräistä rahaa ei ole. Tutkimustuloksemme on yhtenevä muiden tutkimusten kanssa, joista on käynyt ilmi, että varsinkin vanhemmat lapset ovat tietoisia perheen taloudellisesta tilanteesta. Lapset pohtivat ratkaisuja perheen taloudellisiin haasteisiin ja ovat valmiita luopumaan omista tarpeistaan (esimerkiksi luokkaretket) perheen hyväksi. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 16.)

No me puhutaan lapsille raha-asioista vaan silloin, ku ne pyytää kaupassa jotain lelua tai jotain hirveesti. Mut ei mitenkään muuten puhuta niille, mut tota ne jotenkin kyl tietää sen. (Haastattelu 3)

Ruoka ja asuminen

Ruoka on aiempien tutkimusten mukaan ollut asia, josta voidaan säästää. Viidessä haastattelussa todettiin, että ruoka ei ole niin monipuolista tai terveellistä kuin se voisi olla. Haastateltavat joutuivat tekemään valintoja esimerkiksi lihan laadun suhteen. Perheet totesivat kalan olevan liian kallista, vaikka sen terveellisyys tiedettiin. Ruoka oli kuitenkin sellainen asia, jota perheet pitivät ensisijaisen tärkeänä ja asia, jota ennakoitiin esimerkiksi ostamalla rahapäivinä pakastin ja kuiva-ainekaapit täyteen.

Meillä syödään sika-nautajauhelihaa eikä naudanjauhelihaa. (Haastattelu 1)

Kyl se melkeen jauheliha-nakki linjalle menee. Et edullisesti silleen mikä on tarjouksessa. Hyvin harvoin ostetaan mitään kokolihaa, melkeenpä jouluna ja juhannuksena. (Haastattelu 7)

Vaikka suurimmassa osassa haastatteluja tuotiin esiin, että ruoka ei ole niin monipuolista kuin se voisi olla, kaksi haastateltavista koki asian eri tavalla. Yksi haastateltavista kertoi, että ruoka on ehdottomasti asia, josta ei tingitä vaan siihen panostetaan. Lihan tuli olla kunnon lihaa. Toisessa haastattelussa tuotiin esiin, että ruoka on vähävaraisuuden vuoksi terveellisempää ja alusta asti itse valmistettua. Lisäksi mielikuvituksen kerrottiin olevan eduksi ruoanlaitossa. Haastateltavat vastasivat lohtivansa kaapista löytyvistä ruoka-aineista monipuolisia aterioita.

Ruuassa mä oon velho, ihan perus ruokaa siis syödään ja siinä oon pystynyt kikkailemaan hirveen paljon. Mä oon ihan hyvä kokki ja saan keksittyä kaapista, vaikka olis vähän, ni ruoan. Et ei meil koskaan oo ruoka loppunut. (Haastattelu 4)

Kysyimme haastateltavilta, miten perheen taloudellinen tilanne vaikutti asumiseen. Haastateltavista yksi asui omistusasunnossa ja muut vuokralla. Haastateltavat olivat pääosin tyytyväisiä asumiseen, mutta puolet haastateltavista koki asumiskustannukset liian korkeiksi. Yhdellä haastateltavista oli ollut erityisiä vaikeuksia vuokrien maksamisessa. Hänelle oli tullut vuokrarästejä, mutta niistä oli lopulta selvitty. Vaikka osa haastateltavissa asui mielestään huonolla asuinalueella, niin sitä ei koettu ongelmaksi.

Asumisessa se on näkynyt, et useampaan otteeseen meillä on ollut vuokrarästejä. (Haastattelu 1)

No siis, oon mä asunut täällä ennenkin, tää on siis tän paikkakunnan bronxi. Mut tää on rauhallinen pihapiiri, mä tykkään siitä. Mut oon sit alakerran naapurille joutunut menee raivoo oven taakke, kun ne luukuttaa viikonloppuisin kun lapsi nukkuu, ne niin ku huudattaa karaokee. (Haastattelu 2)

Asumiseen liittyy olennaisesti kodin kalustaminen ja sisustaminen. Haastateltavat olivat hyödyntäneet sukulaisia, kierrätyskeskuksia ja kirpputoreja. Perheillä ei ollut varaa ostaa kalliita huonekaluja, ja kodin kalustamisen koettiin olevan asia, josta säästetään.

Ainoastaan meil on uutta ainoastaan siis sänky, jonka mun miehen vanhemmat periaatteessa ostanu. Ööö, muut on kaikki kierrätyksestä tai saatu. (Haastattelu 5)

Vaatteet ja lelut

Perheiden heikko taloudellinen tilanne näkyi erityisesti lasten vaatteiden ja lelujen hankinnassa. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet perheet ostivat lasten vaatteet kirpputoreilta. Perheet saivat myös leluja ja lasten vaatteita lahjaksi. Kuitenkaan vaatteista ja leluista ei ollut varsinaista puutetta.

Tai jos vaatteet hajoo, ni ne korjataan, et meil ei mennä ostamaan kauppaan uusia vaatteita. Et sit jos sitä ei voi korjata, ni me mennään kirpputorille. (Haastattelu 5)

Et laskut saa maksettua ja ruoan pöytään ja vaatteet lapsille ja silleen, mut paljon ylimääräiseen ei oo. Ja varsinkaan tällä hetkellä mihinkään ylimääräiseen ei oo oikeen varaa. (Haastattelu 6)

Vanhemmat kertoivat säästävänsä omista vaatekustannuksistaan mieluummin kuin lasten vaatteiden hankinnasta. Haastateltavat vastasivat käyttävänsä jopa rikkiäisiä ulkovaatteita ja kenkiä.

...Et mulla on rikkiäinen talvitakki esimerkiks tällä hetkellä, ja mä en tiedä koska, monta kuukautta menee, et mä saisin ostettuu uuden. (Haastattelu 3)

Haastatteluissa tuli ilmi, että lääkkeet ja lääkärikäynnit olivat asioita, joista ei tingitty ainakaan lasten osalta. Rahaa vaikka lainattiin niihin, jos oma taloudellinen tilanne oli huono. Haastateltavat olivat joutuneet miettimään terveydenhuollon maksuja. Haastateltavien mielestä hammaslääkärilaskut olivat kalliita. Vain yksi haastateltavista kertoi, että saattaa välillä joutua olemaan muutaman päivän ilman lääkkeitä. Terveysteen liittyvät oleellisesti myös erityisruokavaliot. Yhdellä haastatelluista oli sairaus, joka olisi ehdottomasti vaatinut erityisruokavaliion noudattamista. Perheen äidillä ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta aina noudattaa tätä ruokavaliota.

Mulla on tosi kalliit lääkkeet, et niist ei voi paljon säästääkkään. Aina en ajoissa saa niit ostettua, et sul voi olla se muutama päivä et sul ei oo niitä lääkkeitä. (Haastattelu 5)

Kauneus oli osa-alue, josta säästettiin eniten. Meikkejä ostettiin ja käytettiin säästellen. Pesuaineissa suosittiin säästöpakkauksia ja pyrittiin hyödyntämään tarjouksia.

Mä meikkiä käytän hyvin vähän. Mult kyl löytyy perusmeikit. Ja pesuaineet mä ostan tuolta Tokmannilta, isoja purkkeja, et sielt saa aina halvemmalla ja ihan silleen, et kyl meillä tolleen perushommiin fyrkka riittää. (Haastattelu 4)

Kampaamoissa ei ollut varaa käydä kuin pari kertaa vuodessa tai ei lainkaan. Tässä hyödynnettiin joko tuttavilla, joilla oli alan koulutus, tai hiukset leikattiin ja värjättiin kotona. Vain yksi haastateltavista kertoi kävänsä säännöllisesti kampaajalla.

Emmä kampaajalla käy, mä laitan tota aina omat hiukseni. Mä laitan niidenkin (Lasten) hiukset. (Haastattelu 4)

En mä muista milloin oisin käynyt kampaajalla, että lapsen ja miehen hiukset leikkaan kotona ja omani pyydän jonkun aina saksimaan sitte, jos näyttää, jos näyttää huonolta. (Haastattelu 5)

Harrastukset, sosiaalinen elämä ja lomat

Taloudellinen niukkuus näyttäytyi myös harrastamisen mahdollisuuksissa. Joissain perheissä lasten harrastusmahdollisuuksia oli jouduttu rajoittamaan erittäin paljon. Joko lapsi ei harrastanut lainkaan tai hänellä oli mahdollisuus vain yhteen harrastukseen kerrallaan. Yksi perhe oli saanut apua diakonialta ja sosiaalitoimesta lapsen harrastusmaksuihin. Yhdessä haastattelussa kerrottiin, että isovanhemmat osallistuvat harrastusvälineiden ostamiseen ja toisessa haastattelussa kerrottiin, että harrastusvälineet ostettiin kirpputoreilta. Tutkimusten mukaan lapset mieltävät varattomuuden niin, että silloin on vähemmän tekemistä. Saman tutkimuksen mukaan lapsi, jolla ei ole organisoitua harrastusta, koetaan muista lapsista poikkeavaksi. Lapset ajattelevat siis harrastusten kuuluvan lapsuuteen. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 55.)

Ei pysty, lapsi ei pysty harrastaa enää ku yhtä harrastusta, koska ne on niin kalliita. (Haastattelu 3)

Et ku lapset haluisivat harrastaa, niin sit ei oo mahdollisuutta tarjota sitä. Onhan se sit jotenkin hankalaa sit yrittää selittää heille, et ku ei oo rahaa. (Haastattelu 7)

Yhdessä haastattelussa kerrottiin, että perheen miehen harrastuksiin meni paljon rahaa. Muissa perheissä aikuisten harrastaminen oli rajoitettu ilmaisiin tai lähes ilmaisiin aktiviteetteihin. Haastateltavilla ei ollut varaa kalliisiin harrastuksiin, vaikka halua olisikin harrastaa.

Me istutaan sohvalla katsomassa niitä elokuvia tai käydään lenkillä, että ei oo , ei oo joo varaa harrastaa. Et ois ihan kiva, mä haluisin mennä kuntosalille ja semmosta, mut kun siihen ei oo varaa, niin siihen ei sit vaan oo varaa. (Haastattelu 5)

Lasten sosiaalisen elämän ei katsottu kärsivän perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Lapset pystyivät osallistumaan kavereidensa syntymäpäiville ja järjestämään omat syntymäpäiväjuhlat kotona. Lomista kysyttäessä tuli esiin perheiden ilmaiset aktiviteetit ja maksullisten aktiviteettien kalleus. Lomia varten pyrittiin ennakoimaan, jotta päästiin sukuloimaan tai tekemään pieni perheen yhteinen reissu. Yksi haastateltavista kertoi, että oli päässyt perheensä kanssa tuelle lomalle.

Tuettuja lomia haetaan eri yhdistyksistä ja niitä myönnetään taloudellisin, sosiaalisiin ja terveydellisiin perusteisiin. Lomasta jää itselle maksettavaksi omavastuuosuus. (Lomajärjestöjen yhteistyöryhmä LYR 2018.) Tutkimusten mukaan lapset kokevat olevansa erilaisia kuin muut lapset, jos heillä ei ole mahdollisuutta lomamatkoihin (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 16). Tänä päivänä matkustelu on yleistä ja lomamatkoista keskustelu päiväkodissa tai koulussa saa lapsen kokemaan erilaisuutta ja ulkopuolisuutta, jos hänen perheellään ei ole mahdollisuutta matkusteluun.

Tänä vuonna hiihtolomalle sitten ekaa kertaa päästiin (tuetulle lomalle), oltiin viiden päivän kylpylälomalla koko perhe. Se oli ensimmäinen sellainen pidempi loma. (Haastattelu 1)

Me ei pystytä meidän tulojen takii tekee mitään aktiviteetteja. Paitsi ilmaisia. (Haastattelu 3)

Haastatteluissa tuotiin esille koulun luokkaretkien ja muiden tapahtumien maksullisuus. Lyhyellä varoitusajalla tulevat maksulliset aktiviteetit toivat eteen haasteellisia tilanteita. Tämän lisäksi haastateltavat nostivat esiin päiväkotijä ja koulukuvausten kalleuden. Yksi haastatelluista kertoi, että vaikka lapset olivat osallistuneet kuvauksiin, niin hänellä ei ollut ollut varaa maksaa kuvauksia.

Tollasseet kalliimmat retket, joihin vanhempien pitää osallistuu. Just ne myyjäiset ja näin, ne on ihan fine. Mut sit siinä kohtaa ku ollaan lähdössä reissuun ja tarvittais satanen. Ni se satanen on ihan järjettömän suuri summa köyhälle ihmiselle, et sitä ei välttämättä oikeesti pysty repäsee. (Haastattelu 4)

Taloudellinen tilanne rajoitti vanhempien sosiaalista elämää jonkin verran. Sosiaalinen media, videopuhelut ja ilmaiset aktiviteetit kavereiden kanssa nousivat esiin.

Ja sosiaalinen elämä on netissä. (Haastattelu 4)

Ni tota, lähinnä se et jos semmosseet viikonloppumatkat vaikka Turkuun, et vaikka vuokrais hotellihuoneen, ni sellasseet on jääny. Et harmittaa, ku olis tehnyt mieli, mut ei oo siihen varaa. (Haastattelu 2)

9.4 Perheen selviytymiskeinot

Kysyimme haastateltavilta perheen selviytymiskeinoista. Kuka heitä tukee ja mistä he kokevat saavansa apua. Perheet kertoivat tärkeimmistä säästämisen keinoistaan ja ovatko he keksineet, mistä saisivat lisätuloja. Kuvassa 5. esittää vastauksen jaottelusta, vastauksia ja vastanneiden määrää.

Tukiverkot	Viranomaiset 3.sektori	Mistä säästetään?	Ylimääräistä
Omat vanhemmat (7)	Kela (1) Lastensuojelu (1) Sosiaalitoimisto (2) Perhetyöntekijä (1) Perheneuvola (1)	Kirpputorit (3) Kierrätyskeskuksesta huonekalut (1)	Keikkatyö (1) Kädentaidot (2)
Sisarukset (3)	Diakonia (1) Tukiperhe (1) Joulupuu keräys (1)	Aikuisten menot (1) Aikuisten vaatteet (2) Auto seisonnassa (1) Harrastukset (1) Kauneudenhoito (1) Vanha auto (1)	Vanhemmilta lahjaksi rahaa (1) Kirpputorit (2)
Joutunut lainaamaan vanhemmilta (5) Lainannut ystävilä (1)	Haettu aikaisemmin diakoniasta apua (1)	Ruoan laatu (1) Kaikesta muusta paitsi ruoasta (1) Eriyisruokavaliosta (1) Kaikki mitä tulee ni menee (1)	Säästetään säästötilille ja S-bonukset (1)

Kuva 5. Perheen selviytymiskeinot

Tukiverkostot, viranomaiset ja kolmas sektori

Kaikki haastateltavat kokivat, että heillä oli hyvät tukiverkostot. Osa sai avustusta perheeltään, mutta avun koettiin olevan lähinnä henkistä tukea, lastenhoitoapua ja lasten aktiviteetteihin viemistä. Myös ystävien tuki koettiin tärkeäksi, varsinkin heillä, joiden ystävät tiesivät taloudellisesta tilanteesta. Tutkimusten mukaan tukiverkosto oli yksi tekijä, joka vaikutti siihen, miten vähävaraisten perheiden lapset kokivat köyhyyden vaikutukset elämässään. Lisäksi köyhyydestä johtuvan ahdistuksen siirtymiseen vanhemmilta lapsille vaikutti vanhempien tukiverkostot ja lasten mahdollisuus saada tukea kodin ulkopuolelta. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 17.)

Ainoo on, et jos on joskus tullut semmonen et on joku lääkekuuri, tai lääkkeet täytyy saada, ni sit on turvautunut omien ystävien apuun tai oman isän apuun. (Haastattelu 1)

Perheiltä kysyttiin, miltä eri viranomaistahoilta he ovat saaneet tukea perheensä elämään ja mitä muita tahoja on olemassa, jotka he kokevat avuksi. Esiin tuli sosiaalitoimen ja Kelan lisäksi diakoniatyö, perhetyö, tukiperhe ja yhdistysten lahjoitukset.

Se tukiperhe on ollut yks semmonen hyvä apu, et on itelle edes se yks viikonloppu kuukaudessa hengähdysaikaa. (Haastattelu 7)

Ruoka-avustuksista kyllä keskusteltiin, mutta vain yksi perhe oli hakenut niistä avustusta. Perheet kokivat ruoka-avun häpeälliseksi tai ajattelivat, että oli vielä heitä heikompiosaisia henkilöitä, joille tämä apu on tarpeen. Yksi haastateltavista kertoi, että on käynyt hakemassa ruoka-avustusta, mutta ruoka-avustuksissa oli sellaista ruokaa, jota hänen perheensä ei voinut syödä.

Et ku mein äiti on takonut miun päähän sellaisen mentaliteetin, et ei saa lähtee kerjäämään mitään. Se on ainakin miulla ainakin niin suuri kynnys lähteä mihinkään ruokajako juttuun, varsinkaan lasten kanssa sinne seisomaan. Ei anna omatunto periksi. (Haastattelu 7)

Säästöä, lahjoituksia ja ansioita

Perheet kertoivat, että he ovat keksineet muutamia keinoja ansaita lisää rahaa. Haastatteluissa tuli esiin, että osa perheistä myi kirpputoreilla tavaraa. Kaikilta tämä ei ollut kuitenkaan onnistunut. Osa haastateltavista koki, että kirpputorien pöytävuokrat ovat erittäin korkeita ja nettikirpputorit koettiin hankaliksi paikoiksi tienata rahaa. Perheet mainitsivat säästämiskeinokseen kirpputoreilla ja kierrätyskeskuksissa asioimisen. Lisäksi esimerkiksi sukulaisilta saatiin lahjoituksena huonekaluja, harrastusvälineitä ja lasten vaatteita.

Niist mä saan aika paljon rahaa (Kirpputorilla myynnistä), että nyt mä sain hyvin, ku mä sain yli 200 euroa ja sit joutu vaan vähän laittaa niihin talvirenkaisiin. Mut saa niiku varmaan joku kuussataa euroo vuodessa. (Haastattelu 3)

Kirpputoreilla myymisen lisäksi haastateltavat olivat yrittäneet saada lisää rahaa elämiseen keikkatöillä ja käsitöiden tekemisellä.

Ja sit mitä oon jaksanut sukkii neuloo, nii sit niitä kaverit on välillä ostanut. Niistä on vähän sit saanu lisää. Parikymppiä oon saanut aina yhdestä parista, riippuu kuinka pitkiä oon tehnyt. (Haastattelu 7)

9.5 Odottamattomat tulokset

Haastatteluissa tuli esiin asioita, joita emme kysyneet, mutta koimme tärkeiksi kirjoittaa niistä opinnäytetyöhömmme. Opinnäytetyömme tarkoitus oli tuoda esiin lapsiperheiden omia kokemuksia köyhyydestä, joten mielestämme näiden asioiden oli tultava esiin analysoinnissa.

Vaikutus parisuhteeseen

Köyhyyden vaikutus parisuhteeseen tuli esiin haastatteluissa. Kahdessa haastattelussa perheen äidit kertoivat, että pyrkivät olemaan kuormittamatta puolisoa taloudellisilla asioilla ja olevansa vastuussa taloudenhoidosta. Kahdessa haastattelussa tuli esiin, että rahan puute aiheutti myös riitoja. Sillä, että vanhemmat kokevat toimeentulonsa olevan huonoa, on tutkittu olevan vaikutuksia myös parisuhteeseen. Voimavaroja parisuhteessa on silloin vähemmän, kun menojen kattaminen tuloilla on haastavaa. (Lammi-Taskula & Salmi 2014, 144-159.)

Mut onhan se meidän aikuisten hyvinvointiin. Sit et niin ku just parisuhteessa ei oo muusta riideltä ku kotitöistä ja rahasta. (Haastattelu 1)

Mä oon kuitenkin se, joka tän perheen raha-asioita pyörittää (Äiti). (Haastattelu 4)

Vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin ja omaan jaksamiseen

Lukuisissa eri tutkimuksissa on tullut esiin köyhyden tai pienituloisuuden psyykinen kuormittavuus. Myös haastatteluissa tämä asia nousi esiin. Yksi haastateltavista kertoi, että köyhyys kuormitti perheen molempien vanhempien psyykkisiä voimavaroja. Yksi haastateltavista kertoi, että köyhyys ärsyttää häntä ja aiheuttaa kiukun tunteita. Taloudelliset vaikeudet voivat aiheuttaa ihmisessä stressiä, joka voi pahimmillaan aiheuttaa psyykkisiä ongelmia (Isola & Suominen 2016, 37).

Ja vaikuttaahan tää tietenkin siihen jaksamiseenkin. Vaikuttaa psyykkeeseen ja niin ku siihen et välillä jos on ollut joku lasku maksamatta, tai tietää jo valmiiks et ens kuussa tulee ole tosi tiukkaa, et on joku lasku siis välttämättömii, mikä on siis pakko maksaa. Ni semmonen ahdistus mikä siitä tulee siis. Et ku tietää mikä on tilanne, ni se on meillä aikuisilla semmonen, mikä on ollut semmoisia psyykkisiä voimavaroja vieviä selkeesti. (Haastattelu 1)

Häpeä

Köyhyys aiheuttaa monenlaisia tunteita niin lähiympäristössä kuin köyhässä itsessäänkin. Haastatteluissa tuotiin esiin häpeää ja alemmuuden tunnetta, jonka aiheutti joko henkilö itse itselleen tai se tuli ulkopuoliselta taholta. Ulkopuolisten henkilöiden sanottiin tuomitsevan köyhiä, mikä koettiin ahdistavaksi. Ikään kuin pitäisi täysin vieraalle ihmisille selittää, miksi on työtön tai köyhä. Filosofi ja yhteiskuntapolitiikan dosentti Teppo Eskelinen toteaa: vaikka yleisesti ajatellaankin, että köyhistä tulee pitää huolta, niin silti katsotaan, että köyhillä ei ole samanlaisia oikeuksia kuin paremmin toimeentulevilla ihmisillä. Keskustelupalstoilla vastakkainasettelu on tuttu ilmiö: on olemassa hyviä köyhiä ja huonoja köyhiä. Hyvät köyhät ovat niitä, jotka ovat kiitollisia kaikesta saamastaan tuesta ja huonot köyhät ovat niitä, jotka kehtaavat valittaa tai osaavat vaatia. (Vuori

2017, 72-73.) Yhdessä haastattelussa tuli esiin niin voimakas häpeä, että edes omille ystäville ei kehdattu kertoa taloudellisista vaikeuksista.

Et tota, et se on meidän kavereiden kanssa ihan vanha vitsikin se, et mä oon niin pihi, vaik oikeesti ne ei tiä, et mä oon vaan pihi sen takia, et meil ei oo rahaa. (Haastattelu 3)

Siinähan se on, ku ei se välttämättä ulospäin näykkään. Se on melkeen et pitää tietää ja tuntee mejän tilanne, et ei sitä ulkopuoliset välttämättä nää. (Haastattelu 7)

Vaikka kirpputorit eivät haastateltavien mielestä olleet häpeällinen asia, niin ruoka-avustukset ja leipäjonot koettiin yhä sellaisiksi. Toisaalta haastateltavat pohtivat sitä, ovatko he tarpeeksi vähävaraisia, vai onko vielä köyhempiä henkilöitä, joille tämä apu on vielä tarpeellisempi. Aiemmista tutkimuksista selviää, että ihmiset aliarvioivat usein huono-osaisuuttaan eivätkä halua leimautua köyhäksi (Hakamäki 2015, 11). Myös pelko muiden ihmisten mielipiteistä vaikutti haastateltaviin, varsinkin tilanteessa, jossa perheen bruttotulot näyttivät hyvältä paperilla.

Että meil on, siis on ihan kyllä hyvät niinkun ruoka-avustukset myös siinä hellun-taiseurakunnalla, mikä on meidän lähellä, mut et jotenkin välillä tuntee, etten kuitenkaa oo niinku oikeutettu menemään sinne, vaikka ois niinku asiat sillai huonosti, että. Et se on, se on ehkä vähän sellainen oman, joku oman ajatusmaailman semmonen huonous, että. (Haastattelu 5)

Haastateltavat toivat myös positiivisia asioita esiin. Internetin kautta asioiden hoitaminen ja tukien hakeminen koettiin helpoksi. Myös se katsottiin positiiviseksi asiaksi, että kun oli tiukkaa taloudellisesti lapsetkin oppivat, että jos haluaa jotain pitää säästää. Vanhemmat siis kokivat, että lapset oppivat rahan arvostamista ja talouden hallintaa köyhyyden vuoksi.

Nykyään pystyy esimerkiks netissä hoitamaan noita tukia ja puhelimitse ja jos-sain noissa masennus tilanteissa on ollut vaikeeta ryhtyä toimeen hoitaa noita asioita, niin ehkä se netissä hoitaminen on ollu helpompaa. (Haastattelu 6)

Mut toisaalta se sit taas lapsiakin opettaa. Jos jotain haluaa, niin pitää säästää.
(Haastattelu 4)

Haastattelemamme yksinhuoltaja kertoi työn ja perheen yhdistämisen olevan haastavaa. Hän oli alalla, jossa pääsääntöisesti tehdään vuorotyötä ja hän oli saanut vain lyhyitä sijaisuuksia. Haastateltavalla oli vaikeuksia ottaa sijaisuuksia vastaan, koska sijaisuudet tulivat usein nopealla varoitusaajalla ja päivähoitoon olisi pitänyt ilmoittaa hoitovuorot 10 vuorokautta aikaisemmin. Tilanne oli välillä erittäin haastava.

9.6 Yhteenveto tuloksista

Kuudella perheellä oli ollut ongelmia velkojen hoitamisessa, mikä oli osaltaan vaikuttanut köyhyyden kierteeseen. Työllisyystilanteessa pätkätyöt, kotiäitiys ja omaishoitajuus vaikuttivat perheiden taloudelliseen tilanteeseen. Vähävaraisuus näkyi haastateltavien perheiden arjessa niin, että aikuiset tinkivät omista tarpeistaan, joita olivat muun muassa harrastukset ja vaatehankinnat. Myös lasten vaatteiden ja lelujen hankinnassa näkyi perheiden heikko taloudellinen tilanne, koska lähes kaikki haastateltavat ostivat lasten vaatteet ja lelut kirpputoreilta. Haastateltavat eivät kuitenkaan kokeneet, että lapsilla olisi ollut puutetta vaatteista tai leluista.

Perheen selviytymiskeinoiksi haastateltavat vastasivat hyvät tukiverkostot. Tämä tarkoitti taloudellista avustusta, henkistä tukea, lastenhoitoapua ja lasten aktiviteetteihin viemistä. Viranomaisista vastaajat mainitsivat sosiaalitoimen ja Kelan lisäksi diakonia- ja perhetyön, tukiperheen ja yhdistysten lahjoitukset.

Opinnäytetyömme haastatteluita analysoidessamme yllätyimme eroavaisuuksista verrattuna aikaisempiin tutkimustuloksiin. Aikaisemmissa tutkimuksissa lapsiperheiden köyhyyden on todettu vaikuttavan terveelliseen ja monipuoliseen ruokavalioon sekä ruoan määrään. Terveellisyydestä sekä ruuan monipuolisuudesta tinkiminen näkyi viiden perheen ruokavalinnoissa, mutta yksikään ei kerhtonut tinkivänsä ruoan määrästä. Perheen taloudellisella tilanteella ei ollut tutkimuksemme mukaan mitään vaikutusta ruoan määrään. Tämä saattoi johtua joko siitä, että haastattelemamme perheet itse saivat määritellä olevansa köyhiä tai siitä, että perheet olivat taitavia ennakoimaan tässä asiassa.

Myös lääkkeitä säästäminen on tullut esiin monissa aikaisemmissa tutkimuksissa. Haastatteluidemme perusteella perheet saivat yleensä ostettua lääkkeitä. Vain yksi haastateltavista mainitsi, että ei ole joskus saanut ostettua lääkkeitä silloin kun pitäisi. Jos lääkkeisiin ei ollut muuten varaa, niin rahaa lainattiin lähipiiriltä. Terveysteen liittyvä säästäminen näkyi ainoastaan yhdessä haastattelussa, kun perheen äidillä ei ollut aina varaa noudattaa omaa erityisruokavaliotaan.

Haastateltavien perheiden lapset pystyivät osallistumaan kavereiden syntymäpäiville sekä luokkaretkille. Tämänkin mahdollisti esimerkiksi ennakointi lahjojen ostamisessa. Nämä eroavaisuudet tutkimustulostemme ja aiempien tutkimusten välillä voivat myös johtua siitä, että meillä oli haastateltavana vain seitsemän perhettä.

10 Pohdinta

Opinnäytetyöprosessimme alkoi keväällä 2017. Valitsimme tämän aiheen opinnäytetyöksemme, koska aihe on mielestämme erittäin tärkeä ja näyttäytyy sosionomien työkentällä lähes kaikkialla. Lisäksi aihe näkyy myös mediassa. Aihe on tutkimisen arvoinen ajankohtaisuutensa sekä lyhyen- ja pitkän aikavälin vaikuttavuutensa vuoksi. Lapsiperheiden kokema köyhyys voi periytyä sukupolvelta toiselle samoin kuin muut toimintaedellytyksiä kaventavat tekijät. Lapset perivät vanhemmiltaan myös kulttuurista ja sosiaalista pääomaa, joihin taloudelliset ongelmat voivat vaikuttaa. (Isola, Larivaara & Mikkonen 2007, 16.)

Usein perheen taloudellisten ongelmien suurimpina kärsijöinä ovat lapset (Isola ym. 2007, 16). Kahdella meistä on ollut henkilökohtaista kokemusta siitä, mitä on olla vähävarainen yksinhuoltaja, mikä lisää aiheen kiinnostavuutta. Vähävaraisuus ei kuitenkaan tällä hetkellä ole meille ajankohtaista, mikä voisi vaikuttaa opinnäytetyömme tekoon.

Opinnäytetyömme aihe tukee ja edistää omaa ammatillista osaamistamme lisäämällä yhteiskunnallista näkemystämme aiheesta ja ymmärrystä arkipäiväisissä asiakaskohtaamisissa. Lisäksi perheiden kanssa työskennellessä tulee osata hahmottaa monien osa-alueiden vaikutus perheen tilanteeseen. Saimme myös paljon tietoa velkaantumisesta, velkajärjestelyistä ja eri yhdistyksistä.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli saada vähävaraisten lapsiperheiden ääni kuuluviin haastattelemalla heitä. Koska Saimaan ammattikorkeakoululla ei ole aikaisempaa opinnäytetyötä lapsiperheiden köyhyydestä, oli työmme tavoitteena tuottaa ajankohtaista ja kokemuksellista tietoa Saimaan ammattikorkeakoulun opetuksen tueksi.

Mielestämme saavutimme opinnäytetyölle asettamamme tavoitteet. Saimme monipuolista kuvausta siitä, mihin kaikkeen köyhyys lapsiperheissä vaikuttaa ja mitä selviytymiskeinoja perheillä on. Vastaukset olivat monipuolisia ja toivat esiin perheiden ääntä, mikä ainakin osittain tuki aikaisempia tutkimuksia. Jos haastateltavia perheitä olisi ollut useampi, olisimme saaneet vielä monipuolisemman käsityksen siitä, millaista on elää vähävaraisena lapsiperheenä nyky-Suomessa.

Emme täysin saaneet haastatteluista vastausta siihen, millaisella tulotasolla perhe koki olevansa köyhä. Vain kahdesta haastattelusta saimme suoran vastauksen. S-pankki teetti Talouden tabut -tutkimuksen elokuussa 2017. Tutkimuksen toteutti Kantar TNS internetkyselyllä ja siihen vastasi 1039 täysi-ikäistä. Tutkimuksessa havaittiin, että mitä pienemmät tulot henkilöllä on, sitä haluttomammin hän puhuu raha-asioistaan avoimesti tai edes perhepiirissä. Lähes kolmannes vastaajista koki, että ei halua puhua raha-asioistaan vaan ne ovat yksityinen asia. Syinä tähän näyttäytyivät esimerkiksi häpeä pienituloisuudesta. Ihmiset eivät halunneet kehuskella hyvätuloisuudellaan tai rahasta puhumista pidettiin huonona käytöksenä. Oletamme, että tutkimus selittää, miksi emme saaneet tietää kuukausittain käytössä olevaa rahasummaa. Ehkä rahasta puhuminen oli myös meidän haastateltaviemme kesken tabu. Toinen mahdollisuus on, että haastateltavat eivät tieneet, kuinka paljon heillä oli rahaa käytettävissä kuukauden aikana. (Kantar TNS 2017.)

10.1 Yhteistyö ja mitä opimme

Opinnäytetyötämme varten perehdyimme laajasti köyhyyden syihin, seurauksiin ja köyhyyden kokonaisvaltaiseen vaikutukseen ihmisissä. Luimme kirjoja, raportteja, tutkimuksia ja seurasimme mediaa. Mielestämme saimme erittäin laajan käsityksen aiheesta, mikä syvensi ymmärrystämme köyhyyden vaikutukses-

ta kaiken ikäisiin ihmisiin. Myös politiikka aiheesta alkoi kiinnostaa ja keskustelimme asioista paljon. Opinnäytetyöprosessi herätti meidät huomaamaan yhteiskunnassa olevia epäoikeudenmukaisuuksia. Opinnäytetyötä tehdessämme opimme tiedon soveltamista, tekemään yhteistyötä, tiedon jäsentämistä ja lähdekriittisyyttä.

Jotta opinnäytetyö ei koituisi liian raskaaksi, päätimme hyödyntää toistemme vahvuuksia opinnäytetyöprosessissa. Vaikka hieman eriytimme tehtäviä, niin teimme silti yhdessä opinnäytetyötä. Kävimme paljon keskusteluja työnjaosta.

Opinnäytetyöprosessi opetti meille, mitä kaikkea tulee huomioida tutkimuksen teon eri vaiheissa. Opimme yhdistämään teoretietoja ja aiempia tutkimuksia haastatteluista saataviin käytännön kokemuksiin. Löysimme yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia aiempien tutkimustulosten kanssa, mikä oli mielenkiintoista ja herätti jatkokeskustelua. Lisäksi opimme prosessin aikana rajaamaan opinnäytetyön sisältöä olennaisiin asioihin. Opimme myös työskentelemään pitkäjänteisesti, koska opinnäytetyöprosessi kesti kaiken kaikkiaan reilun vuoden. Tärkeä oppi oli oman työn kriittinen arviointi: mitä olisimme voineet tehdä toisin esimerkiksi haastatteluja toteutettaessa.

Huomasimme tuloksia analysoidessamme, että emme ymmärtäneet tarkentaa haastatteluissa velkaantumisen syitä. Kaikki perheet kertoivat, että heidän köyhyytensä syynä oli velkaantuminen. Pohdimme velkaantumisen olevan seurausta jostain vaikeasta elämäntilanteesta, joka on vaikuttanut maksukykyyn. Toisena syynä näyttäytyi eläminen yli varallisuuden. Vaikka muutama haastateltava kertoikin syitä velkaantumiselleen, emme ymmärtäneet lähteä tarkentamaan asiaa ja kysymään asiasta myös muilta haastateltavilta. Tämän hetkinen syy köyhyyteen voi olla velkaantuminen ja velkakierre, mutta olisimme mielellämme myös kuulleet, mistä kaikki alun perin lähti. Mitä perheen elämässä oli tapahtunut? Lisäksi köyhyyden ylisukupolvisuuden ja periytyvyyden kannalta olisi ollut mielenkiintoista tietää, millaiset taustat haastateltavien vanhemmilla on. Emme kysyneet asiasta ja pohdimmekin, että vaikka köyhyydessä onkin monenlaisia asioita, joita olisi mielenkiintoista tutkia, aihetta täytyy rajata.

Sosionomeilla tulee olla ymmärrystä yhteiskunnallisten päätösten vaikuttavuudesta asiakkaisiinsa ja ihmisiin ylipäätään. Perehdyimme moniin eri tutkimuksiin ja seurasimme aktiivisesti mediaa opinnäytetyömme aikana. Keskustelua aiheutti moni yhteiskunnallinen asia ja ihmettelimme, miksi tällaisia päätöksiä on tehty? Tietenkin kaikkia poliittisia päätöksiä tulisi pohtia ihmisiin vaikuttavuuden lisäksi myös talouden kannalta. Tämä ei kuitenkaan ole vahvinta osaamisaluetamme.

Eurooppa 2020 -strategian yhtenä tavoitteena on köyhyyden vähentäminen Suomessa 150 000 henkilöllä. Tavoitteen on määrä toteutua vuoteen 2020 mennessä. Lisäksi Suomi on sitoutunut YK:n kestävän kehityksen tavoitteeseen, sekä Agenda2030- toimintaohjelmaan. Myös näissä molemmissa on tavoitteena köyhyyden puolittaminen, tosin aikaa on vuoteen 2030. Tällä hetkellä EU:ssa ollaan sitä mieltä, että Suomen on erittäin haastavaa päästä näihin tavoitteisiin. Lisäksi EU on antanut Suomelle useita huomautuksia perusturvan tason riittämättömydestä. (Sironen & Järvinen 2017, 3.) Jäimme pohtimaan, miksi Suomessa ei panosteta näihin asioihin. On puhuttu yleisistä talkoista, jotta taloutta saataisiin kohennettua, mutta miksi se pitää tehdä kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten kustannuksella? Meille hyvinvointivaltio tarkoittaa sitä, että myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevista pidetään huoli.

Uusi leikkuri, joka vaikuttaa myös lapsiperheisiin, on nykyisen hallituksen aikana voimaan tullut aktiivimalli. Sen ideana on tarkkailla työttömiä noin kolmen kuukauden ajanjaksoissa, jonka aikana työttömän on työllistytävä tarkastelujakson aikana vähintään 18 tunniksi ja ansaittava siitä työehtosopimuksen mukaista palkkaa, tienattava yrittäjätoiminnasta vähintään 241,04€, oltava viisi päivää työllistymistä edistävässä palvelussa tai työllistymisedellytyksiä edistävässä palvelussa tai rekrytointipalvelussa. Jos näitä ehtoja ei täytä, niin työmarkkinatuesta leikataan 4,65% seuraavaksi 65 päiväksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018b.) Tämä leikkaus voi pahimmillaan olla viikon ruokarahan verran. Pidämme leikkausta siinä mielessä kohtuuttomana, että ihminen ei välttämättä pysty itse vaikuttamaan näihin asioihin, vaikka olisikin aktiivinen. Siksi esimerkiksi

hyväntekeväisyystyön hyväksyminen tähän malliin toisi lisää mahdollisuuksia näyttää aktiivisuuttaan sekä olla osallisena yhteiskunnassa.

Haastatteluissamme tuli esiin aktiivisuusmalliin liittyvä toinenkin pulma. Subjektivistista päivähoito-oikeutta on rajoitettu työttömien lapsilta. Tällä hetkellä lapsi voi olla varhaiskasvatuksessa 20 tuntia viikossa. Tämä näkyi esimerkiksi haastattelumamme yksinhuoltajan elämässä, kun hän yritti saada sijaisuuksia alal-
laan. Hän on alalla, jossa työ on pääsääntöisesti kolmivuorotyötä. Vuorohoitoon olisi pitänyt ilmoittaa hoidon tarpeesta yli viikkoa aikaisemmin. Tämä oli kuitenkin mahdotonta, koska sijaisuuksista saattoi tulla ilmoitus edellisenä päivänä, eikä kaikilla ole välttämättä tukiverkostoa, jota voisi hyödyntää milloin tahansa. Tämä on suuri epäkohta yhteiskunnassamme ja hankaloittaa yksinhuoltajien arkea valtavasti. Ongelma on kuitenkin monimutkainen. Ymmärrämme myös päivähoiton kannalta asiaa. Päiväkodissa täytyy tietää aikaisemmin hoitovuoroista, jotta henkilökunnan määrä osataan mitoittaa oikein. Lisäksi päivähoitosa olevat työntekijät haluavat tietää ajoissa omat työvuoronsa.

Erilaiset tukimuodot ja lapsiin liittyvät maksut aiheuttivat paljon keskustelua. Harrastukset ovat nykyisin erittäin kalliita, tosin tarjolla on onneksi myös monipuolisesti edullisia harrastuksia. Lapset ovat eriarvoisessa asemassa, jos vanhemmilla ei ole varaa tukea sitä harrastusta, joka kiinnostaa lasta. Harrastukset myös lisäävät osallisuutta ja sosiaalista pääomaa.

Mielenkiintoista oli myös huomata eri etuuksien ehtoja. Esimerkiksi vaikuttaa erikoiselta, että lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen menettää, jos löytää uuden puolison ja muuttaa tämän kanssa samaan talouteen. Jos edes lapsen huoltajaksi merkitty ei ole elatusvelvollinen, niin miksi sitten vanhemman uuden puolison katsotaan olevan? Sama ilmiö näkyy elatus- ja päivähoitomaksuissa. Elatusmaksuja laskettaessa elatusvelvollisen uuden puolison tulot huomioidaan laskelmissa niin, että esimerkiksi asumiskulut puolittuvat, vaikka puoliso olisi lähes varaton. Lisäksi päivähoitomaksuissa huomioidaan perheen taloudessa asuvien aikuisten tulot, vaikka elatusvelvollisuutta lapseen ei olisi. Päivähoitomaksuissa tulojen alaraja on myös erittäin matala. Tällä hetkellä kahden henkilön perheessä tulojen alaraja on 2050€/kk. (Lappeenrannan kaupunki 2018.)

Jäimme pohtimaan, onko ihmisillä tietoa, mistä kaikkialta apua voi hakea perheen taloudellisiin ongelmiin? Koimme itse haasteena kartoittaa näitä palveluita, ja mietimme kuinka haastavaa tämä olisi, jos voimavarat olisivat vähissä? Tiedotetaanko ihmisiä esimerkiksi kolmannen sektorin auttamismahdollisuuksista? Leipäjonot ovat saaneet median kautta näkyvyyttä, mutta emme ole ainakaan huomanneet muiden kolmannen sektorin toimijoiden olevan julkisuudessa yhtä lailla esillä. Yksi kysymys tähän liittyen on, tietävätkö edes sosiaalialan ammattilaiset kaikista näistä mahdollisuuksista?

10.2 Haasteita

Opinnäytetyön toteutuksessa tuli vastaan haasteita. Aluksi meille ilmoitautui kaksitoista haastateltavaa, mutta heistä vain seitsemän osallistui lopulta haastatteluun. Viisi haastateltavista ei enää vastannut viesteihin, joten oletimme että he olivat muuttaneet mieltänsä osallistumisen suhteen. Emme tiedä syytä tähän, mutta pohdimme, että mahdollisesti köyhyys on häpeällinen aihe ja haastateltavista tuntui kiusalliselta keskustella asiasta. Tai sitten perheiden elämässä tapahtui jotain, joka vaikutti heidän päätökseensä olla osallistumatta haastatteluun.

Kohtasimme haasteita myös opinnäytetyön aikataulun suhteen. Henkilökohtaisista syistä jouduimme venyttämään alkuperäistä aikatauluamme. Aloitimme opinnäytetyön kirjoittamisen normaaliaikataulua aiemmin, tarkoituksenamme opintojen nopeuttaminen, mutta vain yksi meistä on lopulta valmistumassa aiemmin.

Olimme pääosin tyytyväisiä opinnäytetyömme ohjaukseen. Vaikka ohjaajamme vaihtui kesken prosessin koimme, että saimme tarvittaessa innostusta, kannustusta, ohjausta, tukea ja neuvoja molemmilta ohjaajiltamme.

10.3 Miten sosionomi voi työssään tukea vähävaraisia lapsiperheitä

Sosionomin työkenttä on erittäin laaja. Riippuu paljon työnkuvasta minkälaista apua voi tarjota. Lähes kaikki työkentät ovat sellaisia, joissa voi kohdata vähävaraisia lapsiperheitä. Kuitenkin ammattilaisen täytyy osata hahmottaa se, kuuluvatko taloudelliset asiat työntekijälle ja jos kuuluvat, missä määrin. Taloudelli-

sia asioita ei voi kaikkialla ottaa puheeksi, mutta tarpeen vaatiessa tulee olla valmiuksia keskustella talousasioista ja ottaa selvää eri tahoista, joista voi tarvittaessa hakea apua.

Kaikissa työpaikoissa, myös päiväkodeissa, on mahdollisuus kuitenkin tuoda esille erilaisia lapsiperheiden palveluita. Esimerkiksi näistä mainitsemistamme palveluista voitaisiin tiedottaa ilmoitustaululla, tai vaikka kotiin jaettavissa materiaaleissa. Näin palvelut tulisivat ihmisten tietoisuuteen, eivätkä ne kohdistuisi keneenkään henkilökohtaisesti. Myös sosiaalinen media on hyvä kanava tiedottaa palveluista ja tavoittaa nopeasti laajakin yleisö.

Köyhyyden periytyvyys on mahdollista katkaista esimerkiksi kouluttautumalla. Lapsen tulevaan koulutuksen tasoon voidaan vaikuttaa jo päiväkodissa tarjoamalla laadukasta varhaiskasvatusta kaikille lapsille luoden tasa-arvoiset lähtökohdat oppimiselle ja tulevaisuudelle huolimatta lasten sosioekonomisesta taustasta. (Hakamäki 2015, 22-23.) Myös vanhemmuuden tukemisella on suuri merkitys varhaiskasvatuksessa. Tätä mahdollisuutta tulisikin tuoda enemmän vanhempien tietoisuuteen, koska mahdollisimman varhaisella tuella ja ohjauksella on merkitystä ongelmien kasaantumisen ja vaikeutumisen ehkäisemisessä. Sosionomi, jolla on lastentarhanopettajan pätevyys, on siis suuressa roolissa vähävaraisten lasten köyhyyden kierteen katkaisemisessa. Palveluohjauksen tarpeen tunnistaminen on tässä tärkeässä roolissa. Tähän pyritään myös yhteiskunnallisilla ja poliittisilla päätöksillä päätettäessä uudistuksista.

Nyt on paljon puhuttanut lastentarhanopettajien koulutus ja määrä ryhmissä, jotta kasvatusta olisi laadukasta ja pedagogista. Uutena asiana vihreät ehdottaa viisivuotiaille ilmaista varhaiskasvatusta sekä peruskoulun jatkamista kymmenen vuotiseksi ja lisäksi he haluaisivat, että toisen asteen koulutus olisi ilmaista. Näillä toimilla saataisiin lisää osaamista ja resursseja sekä lapsille ja nuorille lisää aikaa kasvaa ja kehittyä tasavertaisessa, turvallisessa ja kehitystä tukevassa oppimisympäristössä. Pidempi peruskoulu-aika antaisi mahdollisuuksia myös talousasioiden, eli rahankäyttötaitojen opettamiseen perusopetuksessa. Taloustaitojen kurssi olisi mielestämme tärkeä sisällyttää perusopetukseen. Tämän hetkessä opetussuunnitelmassa valinnaisina aineina on jonkinlaista talous- ja kuluttajakasvatusta (Opetushallitus 2018). Lisäksi ilmainen toisen as-

teen koulutus lisäisi tasa-arvoisuutta ja mahdollisuuksia tulevaisuuteen kaikille tasapuolisesti.

Sosionomi kohtaa varmasti myös koulussa työskennellessään lapsiperheköyhyyttä. Lapsia ja vanhempia voi tiedottaa ilmaisista tai edullisista harrastuksista, esimerkiksi ilmoitustaulujen ja Wilman kautta. Kouluissa kerätään nykyisin rahaa luokkaretkiin ja käydään muissa maksullisissa tapahtumissa. Koulussa työskennellessä voi ottaa selville, olisiko myös niiden perheiden lasten mahdollista osallistua, joilla ei ole varaa antaa esimerkiksi kahtakymmentäkään euroa koulun retkeen. Myös asiasta keskustelu opettajien kanssa voi auttaa heitä ymmärtämään monien perheiden taloudellista tilannetta.

Kouluissa ja varhaiskasvatuksessa työskentelevät sosionomit voisivat työyhteisön keskusteluissa tuoda esille köyhyydestä puhumisen vaikeuden ja kannustaa luomaan käytäntöjä joilla vältettäisiin avun pyytämisen pakko ja tilalle tulisi lähtökohtaisesti kaikki huomioonottavia käytäntöjä. Tästä aiheesta käydään myös vilkasta keskustelua alueellisilla nettifoorumeilla ja näillä keskusteluilla on saatu tuotua kuntien ja koulujen päättäjille tietoon vähävaraisuuden vaikutuksista lapsen osallistumiseen ja osin yritettykin jo korjata tilannetta kaikille tasapuolisemmaksi.

Palveluohjaus on yksi sosionomin työtehtävistä. Keskustelu, ohjaus ja tiedottaminen erilaisista palveluista on tätä.

Aikuisten palveluissa ohjaus ja palveluista tiedottaminen on kaikilla työkentillä mahdollista. Olisi tärkeää tunnistaa asiakkaan tarpeet ja löytää yhdessä juuri asiakkaalle sopivat palvelut. Usein kuulee sellaista, että jotakin etuutta tai palvelua ei ole tullut hakeneeksi tiedon puutteen vuoksi tai että tietoa salataan, vaikka sosionomin tehtävänkuvaan kuuluu nimenomaan tiedottaminen ja ohjaus. Myös hakemiseen ja hakemuksien täyttämiseen tarvitaan monesti apua, siksi tähän olisi syytä kiinnittää enemmän huomiota.

Pohdimme, mitä hyötyä opinnäyteyöstämme on sosionomeille. Toivomme opinnäytetyömme lisäävän ymmärrystä perheiden parissa tehtävästä työstä, sekä auttavan hahmottamaan, mihin kaikkeen köyhyys voi vaikuttaa. Palveluohjauksen merkitystä ei voi myöskään liikaa korostaa kaikessa sosionomin työkentällä

tekemässä työssä. Opinnäytetyömme tuo esiin köyhyyden vaikutusta myös vanhempien voimavaroihin ja antaa vinkkejä, miten voi auttaa perheitä ja huomioida työssään vähävaraisten perheiden lapset. Lisäksi opinnäytetyössämme tulee esiin eri järjestöjä ja heidän auttamiskeinojaan.

11 Kuvat

Kuva 1. Perhe-etuudet lapsen syntyessä ja kasvaessa, s.16

Kuva 2. Tutkimuskysymysten pääluokat, s. 30

Kuva 3. Mistä perheen köyhyys on aiheutunut? s. 31

Kuva 4. Köyhyyden vaikutus arkeen, s. 35

Kuva 5. Perheen selviytymiskeinot, s. 41

Lähteet

Ammattinetti 2018. Ammatit. Diakoniatyöntekijä.

http://www.ammattinetti.fi/amatit/detail/112_ammatti. Luettu 15.3.2018.

Eduskunta 2017. Valiokunnan lausunto StVL 9/2017 vp – HE 106/2017 vp.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/StVL_9+2017.aspx. Luettu 6.2.2017.

Eskelinen, N. & Sironen, J. 2017. Köyhyys -syitä ja seurauksia. Kuopio: Grano Oy.

Forssen, K. 2000. Child Poverty in the Nordic Countries. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.

https://www.utu.fi/fi/yksikot/soc/yksikot/sospol_ja_sostyo/tutkimus2/julkaisut/Documents/forssen_child_poverty.pdf. Luettu 26.3.2018.

Forssen, K. Heinonen, S. Roivainen, I. & Ylinen, S. 2012. Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Kuopio: UNipress.cop.

Hakamäki, K. 2015. Köyhyyden periytyvyys Suomessa vuosina 2005 ja 2010. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta/Sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu –tutkielma.

<http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/118658/78145gradu.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Luettu 2.3.2018.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Tampere: Juvenes Print.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf>. Luettu 9.3.2018.

HE153/2016vp. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160153.pdf>. Luettu 8.3.2018.

Heinonen, H. & Alanen, O. 2017. Budjettiriiheen latautuu paljon odotuksia lasten ja perheiden näkökulmasta. Lastensuojelun keskusliitto.

<https://www.lskl.fi/blogi/budjettiriiheen-latautuu-paljon-odotuksia-lasten-ja-perheiden-nakokulmasta/>. Luettu 16.10.2017.

Herrala, R. 2009. Euro & Talous 4. Kotitalouksien velkaantuminen ja maksuhäiriöt Suomessa.

<https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/13279/172069.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 28.3.2018.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2014. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Honkanen, P. 2018. Esimerkki- ja simulointilaskelmia sosiaaliturvan muutoksista 2012 – 2019. SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry.

https://www.soste.fi/media/pdf/tiedotteet/soste_sosiaaliturvaraportti_14022018_valmis.pdf. Luettu 3.2.2018.

Hovila, M. 2015. Velkaantunut alaikäinen - Suojeleeko laki tai virkavalta? Teoksessa Majamaa, K. (toim.) Nuoret, velka ja yhteiskunta. Koukusta loukkuun Seminaarijulkaisu 2015. Lapin yliopisto. 25-28.
http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62224/Nuoret%20velka%20ja%20yhteiskunta%20KOUKUSTA%20LOUKKUUN_A.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Luettu 16.3.2018.

Isola, A-M. Larivaara, M. & Mikkonen, J. 2007. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Isola, A-M. & Suominen, E. 2016. Suomalainen köyhyys. Helsinki: Into kustannus Oy.

Joulupuu-keräys 2017. <https://joulupuu.org/#top>. Luettu 16.3.2018.

Kallinen, K. Pirskanen, H. & Rautio, S. 2015. Sensitiivinen tutkimuksessa: menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Tallinna: United Press Global.

Kallio, M. 2003. Subjektiiivinen köyhyys - ongelmallinen aihealue. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus.
https://tilastokeskus.fi/tup/hyvinvointikatsaus/surlab1_2003.pdf. Luettu 16.10.2017.

Kantar TNS. Talouden tabut. Kyselytutkimus 8/2017. S-Pankki. <https://www.s-pankki.fi/globalassets/media/tiedotteiden-liitteet/talouden-tabut.pdf>. Luettu 20.2.2018.

Karvonen, S. & Salmi, M. 2016. Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. THL. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 14.09.2017.

Kela 2017a. Kansaneläkelaitos. Vanhempainpäivärahat. Vanhempainpäivärahojen määrä. <http://www.kela.fi/vanhempainpaivarahat-maara-ja-maksaminen>. Luettu 4.3.2018.

Kela 2017b. Kansaneläkelaitos. Yleinen asumistuki. Asunto ja asumismenot. <http://www.kela.fi/asunto-ja-asumismenot>. Luettu 29.3.2018.

Kela 2017c. Kansaneläkelaitos. Perustoimeentulotuki.
http://www.kela.fi/documents/10180/2628102/Perustoimeentulotuki_etuusesite_Kela_netiti2017.pdf/f190da33-5dbf-4312-946f-c2d8afa065e2. Luettu 29.3.2018.

Kela 2018a. Kansaneläkelaitos. Lapsilisä. <http://www.kela.fi/lapsilisa>. Luettu 15.3.2018.

Kela 2018b. Kansaneläkelaitos. Lapsilisä. Lapsilisän määrä ja maksaminen. <http://www.kela.fi/lapsilisa-maara-ja-maksaminen>. Luettu 15.3.2018.

Kela 2018c. Kansaneläkelaitos. Vanhempainpäivärahat. Äitiysraha.
<http://www.kela.fi/aitiysraha>. Luettu 15.3.2018.

Kela 2018d. Kansaneläkelaitos. Äitiysavustus. <http://www.kela.fi/aitiysavustus>.
Luettu 15.3.2018.

Kela 2018e. Kansaneläkelaitos. Vanhempainpäivärahat. Isyysraha.
<http://www.kela.fi/isyysraha> . Luettu 15.3.2018.

Kela 2018f. Kansaneläkelaitos. Lapsiperheiden tuet.
http://www.kela.fi/documents/10180/0/Lapsiperheiden_tuet_esite_Kela.pdf/f6b6bf24-b753-482a-bfa4-b60aa3dc3893. Luettu 15.3.2018.

Kela 2018g. Kansaneläkelaitos. Lastenhoidon tuet. Joustava hoitoraha.
<http://www.kela.fi/joustava-hoitoraha> . Luettu 15.3.2018.

Kela 2018h. Kansaneläkelaitos. Elatustuki. <http://www.kela.fi/elatustuki>. Luettu
15.3.2018.

Kela 2018i. Kansaneläkelaitos. Elatustuki. Elatustuen määrä ja maksaminen.
<http://www.kela.fi/elatustuki-maara-ja-maksaminen>. Luettu 17.3.2108.

Kela 2018j. Kansaneläkelaitos. Toimeentulotuki. Toimeentulotuen kokonaisuus.
<http://www.kela.fi/toimeentulotuki-kokonaisuus>. Luettu 29.3.2018.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2014. Perintäkulut ja perinnän eteneminen.
<https://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Maksut-laskut-perinta/perinta/perintakulut-ja-perinnan-eteneminen/>. Luettu 14.2.2018.

Korkolaki 633/1982.

Kuluttajavirasto 2011. Kysely talous- ja velkaneuvojille velkaantumisen taustatekijöistä 2011. <https://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/ajankohtaista/tiedotteet/kuluttajavirasto/talous--ja-velkaneuvojille-tehdyn-kyselyn-tulokset.pdf>. Luettu 5.1.2018.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laki lapsen elatuksesta 704/1975.

Laki saatavien perinnästä annetun lain muuttamisesta 31/2013.

Laki talous- ja velkaneuvonnasta 813/2017.

Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi. Teoksessa Vaarama, M. Karvonen, S. Kestilä, L. Moisio, P. & Muuri, M. (toim.) Suomalais-ten hyvinvointi 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print-Suomen Yliopistopaino Oy, 144-159.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125340/THL_TEE022_2014verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 1.2.2018.

Lappeenrannan kaupunki 2018. Kasvatus ja opetus. Varhaiskasvatusmaksun määrääminen ja periminen. <http://www.lappeenranta.fi/fi/Palvelut/Kasvatus-ja-opetus/Varhaiskasvatus/Varhaiskasvatusmaksut>. Luettu 2.2.2018.

Lomajärjestöjen yhteistyöryhmä LYR 2018. Yleistä tuetuista lomista. <https://www.lomajarjestot.fi/yleista-tuetuista-lomista/>. Luettu 1.3.2018.

Metsämuuronen, J. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: Methelp.

Mikkonen, J. 2012. Syrjäytyä vai selviytyä? Nuorten pienituloisuuden syitä, seurauksia ja arjen selviytymiskeinoja. http://koyhyyskirjoitukset.org/syrjaytya_vai_selviytya.pdf. Luettu 1.10.2017.

Moisio, P. 2006. Suhteellinen köyhyys Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006):6. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101045/066moisio.pdf?sequence=1>. Luettu 26.09.2017.

Muhonen, J. 2018. Suomen Asiakastieto Oy. Kuluttajien maksuhäiriöt jälleen selvässä kasvussa. <https://www.epressi.com/tiedotteet/talous/kuluttajien-maksuhairiot-jalleen-selvassa-kasvussa.html>. Luettu 6.1.2018.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Oikeus.fi 2018. Ulosotto. Palkan ulosmittaus. <https://oikeus.fi/ulosotto/fi/index/velallisenaulosotossa/palkanulosmittaus.html>. Luettu 7.3.2018.

Opetushallitus 2018. Perusopetus. Opetussuunnitelma ja tuntijako. Opetussuunnitelman ydinasiat. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/opetussuunnitelma_ja_tuntijako/perusopetus_nyt. Luettu 4.4.2018.

Paananen, R. Ristikari, T. Merikukka, M. Rämö, A. & Gissler, M. 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102984/THL_RAPO52_2012_web.pdf. Luettu 2.11.2017.

Pelastakaa lapset ry. 2015. Entten tenttien pelistä pois. http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/04/25094856/Lapsen_aani_raportti_SUOMI.pdf. Luettu 17.10.2017.

Rantala, K. & Tarkkala, H. 2009. Oikeuspoliittisen tutkimustutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 90. Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152526/90_kotitalouksien.pdf?sequence=1. Luettu 14.12.2017.

Rapo, M. 2016. Heinäpellolta leipäjonoon. Tampereen yliopisto. Historia. Pro gradu. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100418/GRADU-1483087195.pdf?sequence=1>. Luettu 19.10.2017.

Roivainen, I. Heinonen, J. & Ylinen, S. 2011. Köyhä byrokratian rattaissa. Sas-tamala: Vammalan kirjapaino Oy. http://kaks.fi/wp-content/uploads/2011/08/Roivainen_Heinonen_Ylinen.pdf. Luettu 5.9.2017.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäope-tuksen tietovaranto verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkis-to. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>. Luettu 14.9.2017.

Salmi, M. Närvi, J. & Lammi-Taskula, J. 2016. Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa Karvonen, S. Salmi, M. (toim.) Lap-siköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopisto-paino Oy, 13 – 44.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1. Luettu 3.2.2108.

Salmi, M. Sauli, H. & Lammi-Taskula, J. 2009. Lapsiperheiden toimeentulo. Te-oksessa Lammi-Taskula, J. Karvonen, S. Ahlström, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 78 – 93.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80047/0e6f5676-9ccf-4490-8496-45c7b3acce5f.pdf?sequence=1>. Luettu 9.3.2018.

Salomaa, T. 2014. Lapsiperheiden köyhyys. Köyhyyskirjoituskilpailuun osallis-tuneiden vanhempien kertomuksia pienituloisuudesta. Jyväskylän yliopisto. So-siaalityö. Pro gradu –tutkielma.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43840/URN:NBN:fi:jyu-201406252150.pdf?sequence=1>. Luettu 18.10.2017.

Sironen, J. & Järvinen, A. (toim.) 2017. Köyhyysvahti. Suomen köyhyysraportti 2017. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. <http://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2017/11/Koyhyysvahti-2017-web.pdf>. Luettu 1.2.2018.

Sironen, J. & Saastamoinen, U. (toim.) 2014. Köyhyys syitä ja seurauksia. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. Helsinki: Painopaikka Fram Oy. <http://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2014/11/K%C3%B6yhyys-syit%C3%A4-ja-seurauksia-verkkoversio.pdf>. Luettu 1.2.2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Toimeentulo. Lapsiperheiden tuet. <http://stm.fi/toimeentulo/lapsiperheet>. Luettu 14.9.2017.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2018a. Sosiaali- ja terveystalvet. Talvet per-heille. <http://stm.fi/palvelut-perheille>. Luettu 16.3.2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2018b. Toimeentulo. Työttömyysturva. Työttö-myysturvan aktiivimalli. <http://stm.fi/tyottomyysturvan-aktiivimalli>. Luettu 20.3.2018.

Suomen Asiakastieto Oy 2017. Lähes 50 000 suomalaisella on maksuhäiriö vuokrasta. <https://www.epressi.com/tiedotteet/pankit-ja-rahoitus/lahes-50-000-suomalaisella-on-maksuhairio-vuokrasta.html>. Luettu 6.1.2018.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Takuusäätiö 2017. Velan vanhentuminen. Erilaiset vanhentumisajat. <https://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/velan-vanhentuminen/erilaiset-vanhentumisajat>. Luettu 13.12.2017.

Takuusäätiö 2018a. Ratkaisuja velkaongelmiin. Maksuhäiriömerkintä. <https://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/maksuhairiomerkinta>. Luettu 6.1.2018.

Takuusäätiö 2018b. Apua talous- ja velkaongelmiin. Sosiaalinen luotto. <https://www.takuusaatio.fi/hae-apua/talous-ja-velkaongelmat/sosiaalinen-luotto>. Luettu 7.1.2018.

Takuusäätiö 2018c. Ratkaisuja velkaongelmiin. Hae velkajärjestelyä tuomioistuimesta. <https://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/ratkaisuja-velkaongelmiin/hae-velkajarjestelya-tuomioistuimesta>. Luettu 7.1.2018.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014. Toimeentulo. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/toimeentulo>. Luettu 1.11.2017.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2015. Hyvinvointi. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>. Luettu 1.11.2017.

Tilastokeskus 2010. Tilastot. Tulonjakotilasto. Pienituloisuus ikäryhmittäin ja lapsiköyhyys. http://www.stat.fi/til/tjt/2008/01/tjt_2008_01_2010-01-26_kat_004_fi.html. Luettu 15.10.2017.

Tilastokeskus 2011. Tilastot. Tulonjakotilasto. Pienituloisuuden, köyhyyden ja syrjäytymisen mittareista. http://www.stat.fi/til/tjt/2009/02/tjt_2009_02_2011-01-26_kat_005_fi.html. Luettu 15.10.2017.

Tilastokeskus 2014. Tilastot. Työolot. Epävarmuuden keskellä työoloissa myös myönteistä muutosta. https://www.stat.fi/til/tyoolot/2013/tyoolot_2013_2014-11-26_tie_001_fi.html. Luettu 1.3.2018.

Tilastokeskus 2017a. Tilastot. Tulonjakotilasto. Pienituloisten määrä vuonna 2016 edellisvuoden tasoa. https://www.stat.fi/til/tjt/2016/01/tjt_2016_01_2017-12-21_tie_001_fi.html. Luettu 9.4.2018.

Tilastokeskus 2017b. Tietoa tilastoista. Käsitteet. Perhe. <http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html>. Luettu 14.10.2017.

Tilastokeskus 2017c. Tilastot. Perheet. Liitetaulukko 3. Lapsiperheet tyypeittäin 1950-2016. https://www.stat.fi/til/perh/2016/perh_2016_2017-05-26_tau_003_fi.html. Luettu 15.10.2017.

Tilastokeskus 2017d. Tilastot. Tulonjakotilasto. Pitkittyneesti pienituloisia oli 404 000 vuonna 2016. http://www.stat.fi/til/tjt/2016/01/tjt_2016_01_2017-12-21_kat_002_fi.html. Luettu 5.12.2017.

Tilastokeskus 2018a. Tietoa tilastoista. Käsitteet. Mediaani.
<http://www.stat.fi/meta/kas/mediaani.html>. Luettu 18.10.2017.

Tilastokeskus 2018b. Tilastot. Tulonjakotilasto. Ikä ja pienituloisuus.
https://www.stat.fi/til/tjt/2016/01/tjt_2016_01_2018-03-02_kat_002_fi.html. Luettu 15.3.2018.

Tilastokeskus 2018c. Tilastot. Velkaantumistilasto. Asuntovelallisilla asuntovelkaa 97 220 euroa. http://www.stat.fi/til/velk/2016/velk_2016_2018-01-25_tie_002_fi.html. Luettu 15.3.2018.

Tilastokeskus 2018d. Tilastot. Velkaantumistilasto. Velat kasvoivat kaksi prosenttia. https://www.stat.fi/til/velk/2016/velk_2016_2018-01-25_kat_001_fi.html. Luettu 1.4.2018.

Tilastokeskus 2018e. Findikaattori. Ulosottovelalliset. <https://findikaattori.fi/fi/35>. Luettu 1.2.2018.

Tilastokeskus 2018f. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__uloa/statfin_uloa_pxt_005_fi.px/?rxid=3730d753-d053-463f-924c-09c4a33e5d8c. Luettu 14.2.2018.

Turpeinen, T. 2018. Ylitarkastaja. Valtakunnanvoudinvirasto. Turku. Sähköpostihaastattelu 19.3.2018.

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2015. Selvitys talous- ja velkaneuvonnan nykytilasta ja järjestämisvaihtoehdoista.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75026/TEMjul_28_2015_web_09042015.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 20.2.2018.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2017. Työllisyyskatsaus elokuu 2017.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80711/TKAT_Elo_2017.pdf?sequence=1. Luettu 1.9.2017.

Ulosottolaki 37/1895.

Vailla vakinaista asuntoa ry 2018. Opas nälkäiselle. <https://vvary.fi/nalkasen-opas/>. Luettu 17.3.2018.

Vuori, K. 2017. Lottovoittajien pöydässä, tarinoita köyhyysrajan takaa. Helsinki: Like kustannus Oy.

Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry 2018. Miten lapsen elatus turvataan?. <https://www.yvpl.fi/miten-lapsen-elatus-turvataan/>. Luettu 17.3.2018.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 59/1991.

Liite 1.

Hei,

Kiitos, että osallistutte opinnäytetyömme toteutukseen. Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia perheellä on köyhyydestä ja vaikuttaako perheen taloudellinen tilanne lapsen elämään. Lisäksi selvitämme, mistä perhe saa tarvittaessa apua tilanteeseensa ja mitkä ovat perheen selviytymiskeinot.

Alla on kysymyksiä, joita voitte miettiä ennen varsinaista haastattelutilannetta.

1. Mistä perheen köyhyys on aiheutunut?

- Työllisyystilanne
- Velat/maksuhäiriöt
- Tuet
- Sairaudet tai onnettomuudet
- Pitkäaikaisuus, menneisyys ja tulevaisuus
- Tulot ja menot

2 Miten köyhyys näkyy arjessanne?

- Ruoka
- Asuminen
- Hygienia, kauneus ja terveys
- Harrastukset, sosiaalinen elämä

2. Miten köyhyys vaikuttaa lapseenne/lapsiinne?

- Ruoka
- Vaatteet, lelut
- Harrastukset, kaverisynttärit, lomat, luokkaretket

4. Mitkä ovat perheenne selviytymiskeinot?

- Tukiverkostot
- Viranomaiset
- Kirpputorit
- Mistä säästetään

Mikäli teillä on aiheesta kysyttävää, voitte olla meihin yhteydessä.

Kun olette valmis vastaamaan kysymyksiin, ota yhteyttä ja sovitaan haastatteluaika.

Miina Hakulinen miina.hakulinen@student.saimia.fi

Laura Lehtonen laura.lehtonen@student.saimia.fi

Eeva Sirjala eeva.sirjala@student.saimia.fi